

Katve-Kaisa Kontturi & Milla Tiainen

Uusmaterialismit ja taiteiden tutkimus: yhteismuotoutumista kartoittamassa

*FT Katve-Kaisa Kontturi (katkon@utu.fi) on taidehistorian yliopistonlehtori sekä nykytaiteen tutkimuksen dosentti Turun yliopistossa. Hänen erikoisalojaan ovat taiteen ja teorian feminismit ja (uus)materialismit sekä teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen välimaastot ja tutkimusmetodologiat. Hän on julkaissut muun muassa monografian *Ways of Following: Art, Materiality, Collaboration* (2018) ja toimittanut kirjan *New Materialism and Intersectionality* Taru Leppäsen, Milla Tiaisen ja Tara Mehrabin kanssa. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2310-4702>*

*FT Milla Tiainen (miltia@utu.fi) on yliopistonlehtori Turun yliopiston musiikkitieteen oppiaineessa ja musiikkitieteen dosentti Helsingin yliopistossa. Hän on julkaissut liki 70 tieteellistä artikkelia sekä useita kirjoja ja toimitettuja lehden erikoisnumeroita kulttuurisen ja ekokriittisen musiikintutkimuksen, musiikin esitystutkimuksen, musiikin ja sukupuolen tutkimuksen sekä uusmaterialistisen taiteentutkimuksen ja teorian aloilla. Tuoreimpiin toimitettuihin julkaisuihin kuuluu artikkelikokoelma *Mattering Voices: Studying Voice through New Materialisms* (Routledge, Elisabeth Belgranon ja Anne Tarvaisen kanssa).*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4623-5350>

Kontturin ja Tiaisen tutkimusta on rahoittanut Koneen Säätiö.

DOI: 10.51816/musiikki.154731

*New Materialisms and the Study of the Arts:
Toward a Map of Co-Emergence*

In this article, we propose that the very formation of new materialisms as a concept and range of research practices has partly occurred with(in) the study of arts. In some significant ways, then, which warrant further attention, studies of art and new materialisms have taken shape and acquired particular directions through their mutually constitutive, intra-active, relationship ever since the late 1990s and early 2000s. Our main aim is to offer new insights into these intra-active relations by analyzing examples from the work of several scholars across music and sound studies, art history, visual culture studies, and artistic research. Thus, we explore how understandings of human and more-than-human matter as active, productive, and thereby mattering, have emerged in specific ways in the practices and study of the arts. Based on a qualitative mapping of research topics and concepts that were addressed and developed in a working group consisting of artists and researchers of the EU-funded networking action *New Materialism* (2014–2018), we focus on three themes which encapsulate some key aspects of the intra-actions of new materialisms and (the study of) art. These themes are “work of art”, “co-creations”, and “aesthetic activism”.

Uusmaterialismit ja taiteiden tutkimus: yhteismuotoutumista kartoittamassa

Katve-Kaisa Kontturi & Milla Tiainen
.....

Uusmaterialismin käsite kattaa nykyään laajan kirjon ihmis- ja yhteiskuntatieteiden teorioita ja tutkimusotteita, joihin usein viitataan monikossa uusmaterialismit. Näin tehdään myös tässä artikkelissa. Monikko korostaa lähestymistapojen lähtökohtia ja paraikaa jatkuvaa kehitystä halki tieteenalojen ja tutkimussuuntausten (monikkomuodon perusteluista ks. esim. Coole ja Frost 2010a; Colman ja van der Tuin 2024). Poikkitieteellisestä moninaisuudesta huolimatta uusmaterialismeja yhdistää ihmis- ja yhteiskuntatieteissä vähitellen, uuden vuosituhannen alusta lähtien yleistynyt ontologinen ymmärrys materiasta: siis elollisen ja elottoman aineellisuuden eri muodoista. Uusmaterialismien piirissä materia käsitetään alati prosessissa olevina ja muutosalttiina ilmiöinä pikemmin kuin ainekseksi, joka olisi koostumukseltaan staattista tai täysin kaavamaisista ja ainoastaan passiivinen inhimillisten toimien kohde. Uusmaterialismeihin sisältyykin tyypillisesti ajatus materian *toimijuudesta*. Se tarkoittaa, että aineelliset ilmiöt, kuten ihmisruumiiden osat ja prosessit, ei-inhimilliset elämänmuodot tai ei-orgaaniset esineet, ymmärretään kykeneviksi reagoimaan ja myös vaikuttamaan toisiin olioihin ja ilmiöihin, niin fyysisiin kuin sosiokulttuurisiin, tavoilla, jotka ovat dynaamisia ja osin ennakoimattomia (Alaimo 2016; Barad 2003, 2007; Barrett ja Bolt 2013; Bennett 2010; Braidotti 2013; Coole ja Frost 2010b; Parikka 2015).¹

1 Uusmaterialismien kehittäjät selittävät uudelleen vilkastunutta kiinnostusta materiaalisuuteen usein kolmella pääsyllä. Ensimmäinen liittyy vastapainon hakemiseen sellaisille näkökulmille, jotka ovat olleet ihmis- ja yhteiskuntatieteissä vaikutusvaltaisia 1980-luvulta asti ja korostaneet (myös aineellisen) maailman rakentumista keskeisesti inhimillisten merkityksenantojen eli kielenkäytön ja muiden symbolisten luokittelujen kautta. Toinen syy on nykyisten fysikaalisten ja biotieteiden käsitykset materiasta monimutkaisina itseorganisoituvina mutta samalla vuorovaikutteisina ilmiöinä ja näiden käsitysten vaikutus ihmis- ja yhteiskuntatieteisiin. Kolmas syy on tiedollisen lisäksi eettinen: ihmislajin riippuvuus alati kehittyvistä teknologioista ja ihmisen takia kriisiytyneistä luonnon ekosysteemeistä edellyttää näiden aineellisten ilmiöiden ymmärtämistä merkityksellisinä ja toimintakykyisinä tavoilla, joihin ihmiset vaikuttavat ja jotka vastavuoroisesti vaikuttavat ihmisiin, mutta joita ihmiset eivät koskaan täysin hallitse. Ks. esim. Coole ja Frost 2010b, 4–15; Dolphijn ja van der Tuin 2012, 25.

Mietittäessä uusmaterialistista käsitystä materian toiminnallisesta luonteesta suhteessa *taiteisiin* ja niiden tutkimukseen on kiinnostavaa, että usean uusmaterialistisen teoretisoinnin merkkipaaluna pidetyn julkaisun kantta kuvittaa taide. Tämä pätee kenties tunnetuimpaan uusmaterialismi-käsitteeseen liitettyyn tutkimukseen eli fyysikko ja tieteenfilosofi Karen Baradin monografiaan *Meeting the Universe Halfway* (2007). Teoksen kannessa on kuva San Franciscossa työskennelleen taiteilija Dawn Neal Mesonin akryylimaalauksesta *Exclusion Principle* (n.d.). Meson on työstänyt maalauksissaan ymmärrystään modernin fysiikan teorioista ja luonut taiteellisia kuvauksia aineellisen maailman hiukkastason tapahtumista (ks. Hanna 2005). Poliitikan tutkija Jane Bennettin laajalti viitatus kirjjan *Vibrant Matter* (2010; suomeksi *Materian väre* 2020) kannesta puolestaan löytyy otos brittitaiteilija Cornelia Parkerin installaatiosta *Neither From Nor Towards* (1992). Installaatio muodostuu vaijerin varaan pingotetuista, merivirtausten muovaamista tiilistä, jotka alun perin kuuluivat Doverin kallioilta mereen sortuneisiin taloihin.

Äskeiset kuva- ja tilataiteen esimerkit voi mieltää uusmaterialismien kumppaneiksi sikäli, että Baradin ja Bennettin tutkimusten lukuisat lukijat ovat oletettavasti havainneet ne teosten kansissa. Joillekin ne voivat olla tärkeä osa tutkimusten herättämää pohdintaa. Esimerkit myös havainnollistavat uusmaterialismien perusajatusta materian toiminnasta luonnon ja kulttuurin vuorovaikutuksissa tai jatkumolla (esim. Haraway 2007, 16, 25, 32). Tämä ilmenee tehokkaasti Parkerin installaation tiilissä, jotka ovat osallistuneet niin ihmisten työstämään rakennettuun ympäristöön kuin kohtaamisiin enemmän-kuin-inhimillisten elementtien ja luonnonvoimien kanssa.

Vähättelemättä juuri käsiteltyä (kuva- ja tila)taiteen roolia suhteessa uusmaterialismeihin esitämme tässä artikkelissa, että eri taiteenlajeilla ja niiden tutkimuksella on vielä perustavampi merkitys uusmaterialististen teorioiden ja tutkimusotteiden rakentumisessa. Artikkelin tavoitteena on osoittaa, että erilaiset taiteiden harjoittamisen ja tutkimisen tavat ovat lähtökohtaisesti muovanneet uusmaterialismeja – sen sijaan, että taide vain peilaisi niitä tai että taiteentutkijat vain soveltaisivat uusmaterialismeja, jotka on alun perin kehitetty muilla aloilla. Uusmaterialistisia lähestymistapoja on edistetty taiteiden tutkimuksessa kiihtyvästi viimeiset 10–15 vuotta. Sen sijaan näiden alojen merkitystä uusmaterialismien kehitykselle jo useamman vuosikymmenen ajan ei ole toistaiseksi juurikaan analysoitu tarkemmin. Tästä aiheesta pyrimme tarjoamaan uutta tietoa. Artikkelin painopiste on taiteiden ja niiden tutkimuksen vaikutuksessa

uusmaterialismien syntyyn 1990–2000-luvuilla. Aihetta kuitenkin havainnollistetaan myös myöhempien esimerkkien avulla aina nykyhetkeen asti.

Olisi toki mahdotonta käsitellä tyhjentävästi taiteiksi määriteltyjen eri alojen ja niiden tutkimisen antia uusmaterialismeille – yhdessä artikkelissa tai ylipäättään. Tiedostamme tämän. Otteemme on silti valikoivan poikkitaiteellinen ja -tieteellinen, sillä tarkastelemme aiheen kannalta relevantteja esimerkkejä useammalta alalta: visuaalisista nykyaikaisista ja kulttuurista sekä musiikin, ääni- ja esitystaiteen piiristä. Esimerkit vastaavasti kytkeytyvät useaan tutkimuskenttään, jotka ulottuvat musiikin- ja äänentutkimuksesta taidehistoriaan ja -teoriaan sekä taiteelliseen tutkimukseen. Esimerkkien valinta juuri näiltä aloilta liittyy taustoihimme. Valintoja kuitenkin perustelevat myös sellaiset toisiinsa rinnastuvat, joskin tilannekohtaisesti ilmenevät kehityskulut, joita kuva-, esitys- ja äänitaiteista löytyy koskien kiinnostusta materiaalisuuteen. Tätä perustelua avataan lisää artikkelin seuraavassa osassa.

Kartoittamalla taiteiden roolia uusmaterialismeissa monialaisten esimerkkien kautta pyrimme täydentämään kentties tunnetumpia esityksiä näiden tutkimusotteiden genealogiasta, jotka korostavat niiden juuria filosofiasa (esim. Barad 1996; Braidotti 2002), tieteen, teknologian ja politiikan tutkimuksessa (esim. Haraway 1991, 2007; Alaimo ja Hekman 2008; Bennett 2010) sekä mediahistoriassa ja -teoriassa (DeLanda 2000; Parikka 2010; Angerer 2014). Lisäksi artikkelimme nostaa esiin sellaisia Suomeen sijoituvia taide- ja tutkimusprojekteja, jotka ovat vaikuttaneet uusmaterialismien muodostumiseen vuoropuhelussa kansainvälisten aloitteiden kanssa. Tämä painotus pieneltä osaltaan haastaa anglofonisissa maissa tehdyn tutkimuksen valta-asemaa, joka näkyy myös uusmaterialismeja koskeissa julkaisuissa.

Taiteiden ja uusmaterialismien yhteismuotoutuva suhde

Käsitteellisesti artikkelin uusi tulokulma taiteiden, niiden tutkimuksen ja uusmaterialismien välisiin suhteisiin kiteytyy ehdotukseen näiden suhteiden *yhteismuotoutuva* luonteesta. Yhteismuotoutuminen on alun perin suomennos Karen Baradin (2007) englanninkielisestä käsitteestä *intra-action* (esim. Irni, Meskus ja Oikkonen 2014; Jakonen et al. 2021). Se kuitenkin viittaa myös uusmaterialismeille laajemmin ominaiseen ontologiseen käsitykseen, jonka mukaan kunkin ilmiön tai olion tavat toimia ja olla riippuvat paitsi niille tyypillisistä piirteistä ja näiden muodostumisesta ajan mittaan, myös siitä, miten kyseiset piirteet aktualisoituvat aina

suhteissa toisiin prosesseihin ja olentoihin - tilannekohtaisesti tai pysyvämmän (esim. Dolphijn ja van der Tuin 2012; Tiainen, Kontturi ja Hongisto 2015b). Tähän oletukseen nojaten analysoimme, miten taiteelliset käytännöt ja tavat tutkia niitä ovat tarjonneet joitain niistä ratkaisevista suhteista, joissa uusmaterialistiset tutkimusotteet ovat aktualisoituneet – juuri näille suhteille leimallisin tavoin (Barad 2007, 33).

Yhtäältä niin taiteiden tutkimus kuin uusmaterialismit sisältävät monialaisuudessaan runsaasti aihealueita ja suuntauksia, joilla ei ole tekemistä toistensa kanssa. Toisaalta on kummankin kentän ymmärtämiseksi tärkeää hahmottaa, miten näkemykset materian prosessiluonteesta ja toimijuudesta ovat muotoutuneet nimenomaan suhteessa taiteisiin ja niiden tutkimuskäytäntöihin. Kuten myöhemmin havainnollistamme, tällaiset käsitykset alkoivat ilmetä ja saada uusia muotoja taiteiden piirissä osin jo ennen uusmaterialismi-käsitteen vakiintumista 2000–2010-luvuilla.

Äsken esitellyistä lähtökohdista käsittelemme seuraavia tarkempia kysymyksiä: Miten taiteiden tutkimuksessa on 1990–2000-luvuilta alkaen kehitetty tapoja ymmärtää materia prosesseina, jotka kehkeytyvät erityisillä, aineellisilla tavoilla, mutta aina suhteessa muihin materiaalsiin, symbolisiin ja sosiokulttuurisiin tekijöihin? Miten nämä ymmärrykset ovat vaikuttaneet taiteiden tutkimuksen metodologioihin? Entä millaisia materialisoitumisen tasoja ne ovat koskeneet? Seuraten politiikan tutkijoita ja uusmaterialismin teoreetikoita Diana Coolea ja Samantha Frostia (2010b, 4) tarkoitamme materialisoitumisen tasoilla ominaisuuksiltaan ja mittakaavaltaan erilaisia toiminnallisia aineellisuuksia: esimerkiksi taiteentekemisen materiaaleja, objekteja ja teknologioita, ihmisruumiita ja aistikokemuksia (jotka ovat olennaisia taiteelliselle toiminnalle) sekä ihmistä laajempia miljöitä ja luonnon ekosysteemejä. Viimeinen mutta edellisiin liittyvä tarkasteluamme ohjaava kysymys on, kuinka taiteiden tutkimuksessa viime vuosikymmeninä kehitetyt käsitykset materiasta tarjoavat uutta näkökulmaa sellaisiin ihmis- ja yhteiskuntatieteille yleisesti keskeisiin aiheisiin kuin ihmistoimijuuden luonne ja rajat sekä taiteiden kyky muovata jaettuja kokemuksia, näkemyksiä ja siten sosiaalista todellisuutta.

Vastaamme kysymyksiin kolmessa teemaosiossa, joita kuvaavat seuraavat kattokäsitteet: taiteen työ, yhteisluomiset ja esteettiset aktivismit. Käsitteet ovat tiivistyksiämme taiteiden tutkimuksen ja uusmaterialismien olennaisista yhteismuotoutumisista. Olemme kartoittaneet näitä perustuen taidekäytäntöihin ja tutkimukseen, joita ovat viime vuosikymmeninä toteuttaneet tutkijat, jotka osallistuivat EU-rahoitteiseen *New Materialism* -verkostoon ja etenkin sen työryhmään *New Materialism Embracing the*

Creative Arts (COST action IS1307, 2014–2018).² Tutkimme paitsi, mistä tämä työ on inspiroitunut ja miten se on pitkällä aikajänteellä kehkeytynyt, myös millaisia sovelluksia se on sittemmin saanut. Työryhmään osallistui yli 60 tutkijaa 15 maasta: lähinnä Euroopasta, mutta myös Kanadasta ja Australiasta. Artikkelimme esimerkit taiteiden (tutkimuksen) ja uusmaterialismien yhteismuotoutumisesta perustuvat siis laajan aineiston läpikäyntiin. Silkan määrällisen kartoituksen asemesta olemme hahmotaneet aineistosta yllä mainittujen käsitteiden kuvaamia temaattisia tihenyymiä, joita havainnollistamme *esimerkillistysin*. Esimerkillistäminen on filosofi Brian Massumin (2002, 17–19; ks. myös Tiainen 2012, 42–43) ehdottama analyysitapa ja tutkimuksellinen eetos. Sen valossa esimerkit eivät ole erityisiä ilmentymiä jostain yleisemmästä ylemmän tason ilmiöstä. Tämän sijaan kukin esimerkki, kuten taidetapahtuma tai tutkimusprojekti, tuottaa ja yhdistää todellisuuden ilmiöitä singulaarisin eli ainutkertaisin tavoin. Siksi on tarpeen analysoida, mitä juuri tietty esimerkki sisältää ja aikaansaa, mutta myös, millaisiin samaten singulaarisia piirteitä sisältäviin muihin esimerkkeihin sen voi kytkeä. Tällaista eetosta analyysimme pyrkii toteuttamaan.

Artikkelin ensimmäinen teemaosio otsikolla *taiteen työ* (engl. *work of art*) koskee tapoja, joilla ymmärrykset inhimillisestä ja enemmän-kuin-inhimillisestä materiasta toiminnallisena ovat laajentaneet taiteiden tutkimuksessa jo 1970–80-luvuilla alkanutta kritiikkiä olemukseltaan pysyvän ja autonomisen taideteoksen ideaa kohtaan (engl. *artwork*). Visuaalisiin taiteisiin ja musiikkiin liittyvien esimerkkien kautta kartoitamme 1990-luvulta asti kehitettyjä näkökulmia taidemuotoihin ja -teoksiin ilmiöinä, jotka ovat alati prosessissa myös aineellisesti. Toisen teemaosion katokäsite *yhteishuomiset* auttaa jäsentämään tapoja, joilla ajatus materian toimijuudesta on uudistanut taiteiden tutkimuksen pitkällisiä, kriittisiä pohdintoja taiteen tekijyydestä: siitä, kuka tai mikä tekee taidetta. Kolmannessa ja viimeisessä osiossa otsikolla *esteettiset aktivismit* analysoimme, miten käsitys maailman aineellisista elementeistä intensiivisinä – siis oloiltaan ja toimintakyvyiltään muuttuvina (esim. Coole ja Frost 2010b, 9–15) – valottaa tuoreista näkökulmista taiteiden kykyä koskettaa kokijoi-

2 Vedimme työryhmää yhdessä mediatutkija Marie-Louise Angerin kanssa osana verkostoa *New Materialism: Networking European Scholarship on How Matter Comes to Matter* (johtaja Iris van der Tuin). Työryhmään osallistui merkittävästi myös Taru Leppänen, joka tuolloin johti Suomen Akatemian rahoittamaa projektia *Localizing Feminist New Materialisms* (2017–2021, no. 309007). Käsillä oleva artikkeli on huomattavasti päivitetty versio artikkelista, jonka kirjoitimme *New Materialism*-verkoston loppujulkaisuun *Genealogies and Methods of New Materialisms* (2024).

taan esteettisen, aistimellisen luonteensa kautta. Huomion kohteena on, miten taiteen materiaalien ymmärtäminen toiminnallisiksi on rikastanut käsitystä taiteiden sosiaalisesta ja poliittisesta merkityksestä: niiden vaikutuksista yksilöllisiin ja jaettuihin aistimuksiin, tuntemuksiin, ajattelutapoihin ja maailmasuhteisiin.

Uusmaterialismi-käsitettä edistäviä tutkijoita on kritisoitu siitä, että käsite tuntuu sisältävän väitteen ehdottoman uusista lähestymistavoista (ks. esim. Ahmed 2008). Tämä artikkeli korostaa uusmaterialismien jatkumoa aiemman tutkimuksen kanssa kiinnittämällä huomion sellaisiin taiteiden tutkimuksen kiinnostuksen kohteisiin ja teoretisointeihin, jotka ovat luo- neet maaperää nykyään uusmaterialismeiksi kutsutuille otteille tai olleet niitä rakentamassa (ks. myös Tiainen, Kontturi ja Hongisto 2015b, 5–6).

Taiteen työ

Taiteen työ (engl. *work of art*) on uudissana tai sanayhdistelmä, joka alkoi enenevässä määrin ilmaantua kriittisiin taidekeskusteluihin 2000-luvun alussa liittyen erityisesti kuvataiteisiin. Sanavalinta korostaa taiteen prosessuaalisuutta: taidetta työnä pikemmin kuin sitä, että taide olisi erillinen ja valmis teos, oma (suhteellisen) rajattu kokonaisuutensa. Jälkikäteen tarkasteltuna taiteen työ -käsite haastoi merkittäväällä tavalla silloisia taiteen tekemisen ja tutkimisen käytäntöjä useiden Isossa-Britanniassa ja Australiassa työskentelevien teoreetikoiden ja taiteilija-tutkijoiden toimesta (Betterson 2004; Bolt 2004; Florence ja Foster 2000; Meskimmon 2003).

Käsitettä työstä laajimmin kuvataiteilija-teoreetikko Barbara Bolt kirjassaan *Art Beyond Representation: Performative Power of The Image* (2004). Bolt erottaa vakiintuneemman taideteos-käsitteen (engl. *artwork*) taiteen työstä (engl. *work of art*) (ks. myös Bolt 2014). Tässä eronteossa taideteos on tieteellisen tai ainakin alaspesifin toiminnan, ellei jopa kurinpidon kohde (engl. *discipline*, tieteenala, kurinpito): jotain, jota tutkitaan, tulkitaan, luetaan usein rajatusta viitekehuksesta käsin suhteuttaen se esimerkiksi yhteiskunnallis-historiallisiin ja teoreettisiin tapahtumiin ja keskusteluihin ja / tai aiheiden ja muotojen jatkumoon. Sitä vastoin taiteen työ hahmottaa prosessia, jossa taide osaltaan vaikuttaa materiaalisesti ja intensiivisesti niihin jotka sen toimintaan eri tavoin kytkeytyvät, vihkiytyvät (Bolt 2004, 4–5; samankaltaisesta erottelusta projektin ja prosessin välillä ks. Ingold 2013, 20). Käsitteenä taiteen työ toisin sanoen muistuttaa, että oli kyse sitten taiteen tai tutkimuksen tekemisestä, tai esimerkiksi yleisö-

kohtaamisista, taiteen liike, kehkeytyminen, mukaan lukien sen muutosvoimaisuus, ei ole ainoastaan ihmistoimijoiden ansiota.

Boltin taiteen työ -käsite kytkeytyy metodologiseen käänteeseen, jossa liikutaan olemassaoleviin tulkintakategorioihin perustavasta kontekstuaalisesta analyysistä kohti tuntuja, muutosvoimaisia kohtaamia, jotka puolestaan perustuvat materiaaliin kytkentöihin ja joilla on mahdollisuus muuttaa ajattelun ja olemisen vakiintuneita kaavoja. Taiteen työ on prosessuaalista moninkertaisesti. Se täydentää jälkistrukturalistiselle taidenäköalalle keskeisiä ajatuksia merkityksentuotannon prosessuaalisuudesta – representoinnista ja tulkinnasta (ks. esim. Harris 2001; Pollock 1988; Leppänen 2000) tähdentäen, että taide on prosessuaalista myös materiaalisesti. Taide tekee työtään esimerkiksi aistittavien materiaalisuuk-sien, tuntuviin volyymien, rytmien, runsauksien, koostumusten, värinöiden ja värien kautta. Tämän painotuksen myötä taiteen prosessuaalisuus hahmottuu sekä diskursiivisesti että materiaalisesti dynaamiseksi – toiminnalliseksi (Barad 2007). Seuraavaksi kartoitamme muutamia niistä teorioista ja käytännöistä, joiden kautta taiteen työn käsite on vakiintunut osaksi uusmaterialistista taiteen tutkimusta.

Vaikka Judith Butlerin performatiivisuuden käsite on joskus tulkittu epäonnistuneeksi materialismiksi ja sen on siten nähty asettuvan vastahankaan suhteessa uusmaterialismeihin (Dolphijn ja van der Tuin 2012, 94–5; Kirby 1997, 101–28), se kytkeytyy kuitenkin olennaisesti taiteen työn käsitehistoriaan. Butlerin performatiivisuus kyseenalaistaa ihmishenkilön itsevaltaisuuden väitteessään, ettei teon takana ole yksittäistä subjektia. Pikemmin subjektit muotoutuvat, materialisoituvat performatiivisissa teoissa, jotka “tuottavat ja joita ylläpidetään ruumiillisten merkkien ja muiden diskursiivisten keinojen kautta” (Butler [1990] 1999, 173; muokattu käännös, vrt. Butler [1990] 2006). Boltia kiehtoo taiteellisen työskentelyn hahmottaminen butlerilaisen performatiivisuuden kautta, jolloin taiteellisen työskentelyn performatiivit materialisoituvat taiteeksi (Bolt 2000, 319). Bolt kuitenkin näkee performatiivisuudessa myös rajoitteita. Keskityessään nimenomaan performatiivien toistoon perustuvaan sosiaaliseen ja diskursiiviseen rakentumiseen Butlerin käsitteellistys ei anna parhaita lähtökohtia paneutua materialisaatioon, joka taiteessa tapahtuu “ruumiiden materiaalin, kulttuurisen tiedon ja tuotannon materiaalien” kesken (Bolt 2000, 320; kursivi alkuperäinen). Performatiivin tapaan taiteen työ on tuottava, generoiva käsite ja teko. Kuitenkin siinä missä performatiivi on ensi sijassa jo olemassa olevien diskursiivisten muodostelmien *toisinto*istoa, taiteen työ korostaa sitä, kuinka taiteen moninaiset toisinsa kietoutuvat materiaalisuudet voivat tuottaa nimenomaan uudenlaisia

aistimuksia ja ymmärryksiä. Taiteen työ asettuu näin osaksi uuden kehkeytymisen retoriikkaa, jota usein pidetään uusmaterialismien ja muun prosessifilosofian ominaispiirteenä – niin tämän näkemyksen puolesta puhuvien kuin sitä kritisoivien tutkijoiden keskuudessa (ks. esim. Tiainen et al. 2015b, 5). Taiteen työ -käsite todentaa osaltaan, ettei ajatus uuden kehkeytymisestä ole lähtökohdiltaan vain teoreettis-filosofinen. Sitä on kehitelty taideperustaisessa tutkimuksessa jo yli 20 vuotta.

Limittyen yllä kuvattuun uutuuden painottamiseen taiteen työ -käsite sisältää ehdotuksen myös siitä, että taiteen diskursiivisuus tai symboliset merkitykset ovat erottamattomia materiaalisista prosesseista. Taidetta analysoitaessa käsite suuntaa huomion työstöprosessin tapauskohtaisiin erityisyyksiin ja ainutkertaisuuksiin: miten taide merkityksineen ilmaantuu taiteen työssä, joka on aina paitsi diskursiivista myös ruumiillista ja moninkertaisesti materiaalista. Juuri ymmärrys siitä, että fyysinen todellisuus ja representaatiot ovat toisistaan erottamattomia, sai Boltin etsiytymään Butlerin performatiivisuuden parista kohti kvanttiteoriaa – sellaisena kun se ilmeni australialaisen feministifilosofi Vicky Kirbyn (1997) teoksessa *Telling Flesh: The Substance of the Corporeal*. Bolt ehdottaa, että kvanttifysiikka voisi tarjota mahdollisuuden hahmottaa todellisuuden ja taiteen suhdetta jatkumona sen sijaan, että taiteen nähtäisiin representoivan todellisuutta, jolloin taiteen ja todellisuuden välille hahmottuu välttämättä jonkinasteinen kuilu. Tämä ehdotus on varhainen esimerkki siitä innostuksesta, jota uusmaterialistit ovat sittemmin kohdistaneet kvanttifysiikkaan pääasiassa Karen Baradin työn kautta (ks. esim. Barad 1996, 2007; see also Bühlman, Colman ja van der Tuin 2017). On siis perusteltua todeta, että materialistiset kvanttifysiikkaan liittyvät keskustelunavaukset ovat tapahtuneet enemmän ja vähemmän *samanaikaisesti* usealla alalla, taiteesta ja taideteoriasta feministiseen (tieteen)filosofiaan.

Taiteiden alalla Bolt ja muutamat muut tutkijat ovat ehdottaneet taiteen työn käsitettä laajemminkin lähtökohdaksi pohdinnoille siitä, miten monimutkaisia (ja työteliäitä) ovat prosessit, joissa representaatiot ilmaantuvat maailmaan. Käsite muistuttaa fyysisen *työn* osuudesta merkitysten muodostumisesta. Tältä osin se palaa kysymykseen tuotantoprosesseista ja ruumiillisesta työstä tavalla, joka on ominainen “vanhemmille” materialismille, kuten Karl Marxin teorioista ammentavalle historialliselle ja feministiselle materialismille (esim. Adamson ja Bryan-Wilson 2016, 16–19; Pollock 1988). Vanhempien materialismien innostamana taiteiden tutkimuksessa onkin viime vuosikymmeninä alettu korostaa ruumiillisen työn merkitystä. Aivan viime vuosina tämä on kytkeyty osaksi myös laajempia työhyvinvoinnin kysymyksiä (ks. esim. Jakonen et al. 2021).

Joka tapauksessa on tärkeää muistaa, että kuva- ja esittävät taiteet, mukaan lukien musiikin ja äänen tuottaminen, ani harvoin mahdollistuvat ilman ihmisruumiiden ponnisteluja (esim. Cusick 1994; Kontturi 2009; Nauha 2016; Tiainen 2007, 2017; ks. myös artikkelin seuraava osio). Bolt on korostanut tätä suhteessa omaan maalauspraktiikkaansa. Hän on kuvannut työskentelyn intensiteettiä niin autiomaan auringon alla kuin takapihallaan kaupunkilähiössä (Bolt 2000, 323–325): sitä, kuinka näissä tilanteissa tulevat yhteen monenlaiset, tämän artikkelin termein yhteis- muotoutuvat materiaalisuudet, kuten taiteilijan ruumis, hiki ja muut eritteet, ilmanalan ja maaperän kosteus, lämpötila ja muut aistittavat ominaisuudet sekä maalin näihin reagoiva notkeus ja pintajännitteen menetys, ja tämän kautta sille laskeutuvat hyönteiset.

Kirjansa *Women Making Art: History, Subjectivity, Aesthetics* johdannossa Marsha Meskimmon (2003, 5) pohtii taiteen työtä metodologian kannalta. Vaikuttuneena filosofi Elizabeth Groszin teoretisoinnista, joka pohtii ruumiin, tekstin ja tekijän moninaista kietoutumista, hän perää nais(-kuva)taiteilijoiden *työn* erityisyyksien huomiointia. Taiteen työ -käsitteen kautta Meskimmon pyrkii tavoittamaan sellaisia taiteen (osa)tekijöitä, joihin taiteeseen representaationa ja kuvana paneutuva tutkimus ei välttämättä tavoita. Näitä ovat esimerkiksi taiteen materiaaliset ja affektiiviset kytkennät, mukaan lukien suhteet ihmisruumiiden ja enemmän-kuin-inhimillisten materioiden välillä. Meskimmonin (ja myös Boltin) tutkimuksessa taiteen työ -käsite kehkeytyy suhteessa läntisen filosofian pitkään materialistiseen jatkumoon – johon myös Groszin filosofia paikantuu. Yksi (uus)materialistisen teorian keskeisiä väitteitä on ollut 1600-luvun filosofi Baruch Spinozan ajatteluun palautuva teesi, jonka mukaan emme tiedä, mihin kaikkeen ruumiit kykenevät. Teesi tunnetaan tänä päivänä erityisesti Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin tekstien pohjalta (ks. esim. Deleuze ja Guattari 1994; heistä innoittuneesta affektiteoretisoinnista ks. esim. Massumi 2002; Manning 2009). Suhteessa taiteeseen väittämä ehdottaa taiteen työn olevan merkittävässä määrin ennakoimatonta (ks. esim. Thompson 2017). Taiteen moninaisten materiaalisten, semioottisten ja kulttuuristen elementtien, kuten ihmisruumiiden ja instrumenttien, kohdatessa ja vaikuttaessa toisiinsa kehkeytyy aina jotain ennakoimatonta. Tässäkin mielessä taiteen työ on enemmän kuin ne merkitykset, jotka siitä voidaan jälkikäteen tunnistaa, eikä se pelkisty taitelijan sanallistamiin intentioihin (O’Sullivan 2006, 129–30, 202 viite 45).

Taiteen työ -käsite on levinnyt myös taiteiden tutkimusta lähellä oleville aloille saaden sovelluksia ja kohdaten kritiikkiä muun muassa taidehistoriassa, taiteellisessa tutkimuksessa, arkeologiassa ja kulttuurisen

muistin tutkimuksessa (esim. Arlander 2017; Jones ja Cochrane 2018). Taidehistoriassa Katve-Kaisa Kontturi (2013, 17, 25–6; 2018, 76–9, 169–70) on pohtinut, kuinka käsite mahdollistaa erilaisten teknisyyskäsitysten ymmärtämisen taiteen osatekijöinä uudella tavalla. Kenttätyössään kuvataiteilija Susana Nevadon ja valokuvaaja Marjukka Irnin kanssa hän on havainnoinut, miten sellaiset taiteen tekniset ja formaalit piirteet kuin maalauksen kerrosten toisiaan hylkivät materiat tai ripustus, joka yllättäen liikuttaa taideteosta, voivat tuottaa ennakoimattomia yhteyksiä ja haastaa taiteilijan intentioita. Kulttuurisen muistin tutkimuksessa taiteen työ on tarjonnut Dorota Golanskalle (2017, 47–50, 58–59) väylän käsitellä sanoin kuvaamatonta traumaa liittyen holokaustiin. Hänen mukaansa Chicagossa sijaitsevan Richard Serran *Gravity*-veistoksen keskeinen elementti, painava graniittipaasi, materialisoi, tekee tuntuvalta ja auttaa hahmottamaan sellaisten sietämättömien, kammottavien muistojen painolastia, jota on tiedollisesti haastavaa käsitellä (Golanska 2017, 142–43).

Tutkiessaan synnytyksilauluja uusmaterialistisesti Taru Leppänen (2018) on hahmottanut musiikillista ja äänellistä toimintaa taiteen työn käsitteelle läheisellä tavalla. Leppäsen tutkimuksessa musiikillinen äänenkäyttö tekee työtään kaukana perinteisestä taiteentekemisestä: synnytyssalissa. Leppänen keskittyy synnyttävien naisten lauluilmauksiin, jotka voivat tehdä synnyttämisestä vähemmän kivuliaan, joskus jopa nautinnollisen prosessin. Laulamisen äänelliset värähtelyt myös luovat suoran materiaalsuhteen yhteyden äidin ja vauvan välille, mikä ei ainoastaan fyysisesti helpota synnytystä, vaan tuottaa näistä ruumiillisista olennoista suhteisen sommittuman (engl. *relational assemblage*) (Leppänen 2018, 104, 108). Kaikkia tässä käsiteltyjä taiteen töitä yhdistää, että ne ovat tapahtumina moniulotteisuudessaan ainutkertaisia ja silti paikantuneita, siis mahdollisia suhteessa tiettyihin sosiokulttuurisiin ja materiaalsuhteisiin käytäntöihin, tiloihin ja niihin liittyviin valtarakenteisiin. Tällaiset taiteen työn analyysit korostavat paikantuneisuuden olennaista roolia: materiaalsuhteet eivät ilmaannu itsellisesti vaan aina osana erityisiä yhteismuotoutumisia (ks. myös Leppänen ja Tiainen 2016, 27–44).

Yhteisluomiset

Siinä missä taiteen työ -käsite haastaa uusin tavoin taideteosten pysyvyyttä ja niiden ymmärtämistä vain diskursiivisten merkitysten tasolla, ajatus taiteen *tekijyydestä* itseriittoisten ihmisyksilöiden ominaisuutena on ollut kritiikin kohteena pitkään; vähintään jälkistrukturalististen teorioiden

noususta 1960–70-luvuilla lähtien. Näiden teorioiden tavat kyseenalaistaa merkitysten ja identiteettien pysyvyys sekä itseään hallitseva yksilösubjekti (esim. Derrida 1978; Kristeva 1984) omaksuttiin taiteiden tutkimukseen kirjallisuustieteistä taidehistoriaan ja musiikkitieteeseen 1980–90-luvuilla. Myytti luovista poikkeusyksilöistä, joiden taiteentekoa ohjaa sisäsyntyinen visio, elää toki yhä taidemaailmassa ja joissain taiteiden tutkimuksen otteissa. Taiteentekemisen ymmärtäminen muutoin kuin yksilökeskeisesti on joka tapauksessa muovannut taiteiden tutkimuksen teorioita ja metodologioita jo vuosikymmeniä. Yksi esimerkki tästä on laaja feministinen kritiikki koskien luovuuden määrittelyä vain (valkoisten) miesten ominaisuudeksi länsimaisessa taideteoriassa (Nochlin 1971; Battersby 1989; Citron 1993; Tiainen 2005; Koskinen 2007).

Yksilökeskeisyyttä ovat haastaneet myös lukuisat tavat analysoida taiteentekemistä kulttuuristen diskurssien ja vallitsevien tai niitä haastavien representaatioiden työstämisenä pikemmin kuin nerokkaiden tekijöiden ainutkertaisena luovuutena (esim. Braude ja Garrard 1992; Born ja Hesmondhalgh 2000; Railton ja Watson 2011; Maulsby ja Burnim 2023). Lisäksi taiteiden tutkijat ovat 1990–2000-luvuilta saakka suunnanneet huomiota yksilökeskeisen tekijäkäsityksen sijaan taiteen harjoittamisen ruumiillisuuteen ja materiaalisuuteen. Väitämme näiden näkökulmien luoneen maaperää myöhemmille, uusmaterialismin käsitteeseen kiinnittyville taiteen tekijyyden tarkasteluille yhteisluomisen prosesseina. Seuraavaksi käsittelemme jatkumoa aiempien ja eksplisiittisesti uusmaterialistisen näkökulmien välillä kahden alateeman kautta. Ensimmäiselle teemalle olemme antaneet nimen *taiteentekemisen prosessimainen ruumiillisuus*. Toinen teema on, Jane Bennettin (2010) käsitettä soveltaen, tekijyys *koosteiden toimintana*.

Mietittäessä, miten keskittyminen ruumiillisuuteen voi muuttaa käsityksiä tekijyydestä, musiikintutkimuksen alalta on syytä nostaa esiin musii-kin feministisen ja queer-tutkimuksen uranuurtaja Suzanne G. Cusickin artikkeli “Feminist Theory, Music Theory, and the Mind/Body Problem” (1994). Kyseessä on etenkin länsimaisen taidemusiikin tutkimuksessa varhainen esimerkki ruumiillisuuden teeman tarkastelusta. Kuten edellä käsitelty Barbara Bolt, myös Cusick soveltaa Judith Butlerin tuolloin uut- ta ja vaikutusvaltaiseksi kohonnutta performatiivisuuden teoriaa (Butler 1993, [1990] 1999). Sen avulla hän haastaa länsimaisiin musiikin teori-oihin juurtuneita oletuksia musiikkiteoksista ja niiden tekijöistä. Cusick kiistää 1700–1900-luvuilla kiteytyneet käsitykset musiikista – pääasiassa länsimaisesta taidemusiikista – yksinomaan säveltäjien luomuksena esit- tämällä, että äänellisinä tapahtumina musiikki kehkeytyy yhä uudelleen

erottamattomassa suhteessa niitä tuottavien muusikoiden liikkeisiin tai ruumiillis-mentaaliseen tekemiseen. Hän ehdottaa, että musiikkifilosofian ja -analyysin tulisi paneutua musiikin tekijä-esittäjien fyysisiin, mutta aina määrätystä musiikkiperinteestä ja kulttuurissa omaksumiin kykyihin harjoittaa musiikkia. (Cusick 1994, 9–10, 16–17.) Tämä oli 1990-luvun alussa täysin uudenlainen näkökulma.

Cusickin ehdotus ulottaa musiikin tekijyyden säveltäjistä esittäjiin. Samalla se purkaa modernien musiikkikäsitusten sukupuolittunutta hierarkiaa, jossa säveltäjien – taidemusiikin kaanonissa pitkälti miespuolisten toimijoiden – työskentely yhdistyy länsimaisessa filosofiassa ylipäätään arvostettuun mielen kategoriaan, kun taas muusikoiden työ kytkeytyy vahvemmin ruumiin käsitteeseen, joka on perinteisesti liitetty naiseen ja nähty mieleen verrattuna vähempiarvoiseksi (ibid. 16–17). Cusickin mukaan Butlerin performatiivisuuden teoria valottaa ruumiillisuuden välttämätöntä roolia musiikin tekemisessä (unohtamatta mentaalaisia prosesseja). Ennen kaikkea teoria rohkaisee analysoimaan niitä sukupuolittuneita ja muiden sosiokulttuuristen muuttujien kuin sukupuolen säätelemiä ruumiillisia toimintatapoja ja vuorovaikutuksia, jotka ovat osa musiikillisen äänen tuottajien työskentelyä ja siten taiteen tekijyyttä. (Ibid. 15–18.)

Uusmaterialismien kehityksen kannalta on kiehtovaa, miten Cusickin varhainen teoretisointi musiikin tekemisestä ruumiillisesti ja sosiaalisesti materialisoituvina tapahtumina muistuttaa niin sanotun ruumiillisen feminismin (engl. *corporeal feminism*) edustajien ajattelua. Näiden tutkijoiden 1980–90-luvuilla alkanut työ edeltää olennaisesti uusmaterialismien ollen jopa niiden varhainen muoto (esim. Alaimo ja Hekman 2008, 10–11). Esimerkiksi filosofi Elizabeth Grosz, jonka teorioita on sovellettu monissa ihmistieteissä, väitti kirjassaan *Space, Time, and Perversion* (1995), että tuon ajan kulttuurin- ja feministinen tutkimus oli kyllä täynnä analyseja ruumiiden representaatioista erilaisissa symbolisissa käytännöissä. Sen sijaan ruumiiden aineellinen monimuotoisuus ja toiminnallisuus odottivat lähempää tarkastelua. (Grosz 1995, 32.) Cusick ja Grosz eivät liki samanaikaisissa 1990-luvun teksteissään viittaa toisiinsa. Kumpikin silti korostaa omilla aloillaan tarvetta siirtää huomiota tuolloin runsaasti tutkituista ruumiillisuuden symbolisista esityksistä siihen, miten aktuaaliset ruumiilliset toimijat tekevät taidetta ja kulttuuria, materialisoituvat näissä prosesseissa ja tuottavat sosiaalisesti jaettuina mahdollisuuksia ymmärtää sukupuolta, toimijuutta tai muita ilmiöitä. Molemmat tutkijat täten ennakoivat yhtä uusmaterialismien ja etenkin niiden feminististen suuntausten painopistettä: ruumiillisuuden (inhimillisen mutta myös muun-

lajisen) tarkastelua aineellisina piirteinä ja toimintakykyinä, jotka aina toteutuvat jossain spesifissä kontekstissa (esim. Alaimo ja Hekman 2008, 1–2; Braidotti 2013; Coole ja Frost 2010, 15–24).

Cusickin ohella jotkut muutkin feministiset ja queer-musiikintutkijat ehdottivat jo 1990-luvun alussa huomion kohdistamista siihen, miten musiikilliset käytännöt vaikuttavat niiden harjoittajien ruumiillisuuteen aineellisessa mielessä muokatessaan heidän tapojaan liikkua, tuntea ja toimia (esim. McClary 1991, 23–26). Toisaalta Cusickin tukeutuminen Judith Butleriin erottaa hänen lähestymistapansa jossain määrin uusmaterialismeista. Näin on, koska Butlerin ajattelussa ruumiillisuudet ja muu aineellinen maailma voidaan viime kädessä ymmärtää, ja asemoida erillisiksi niitä määrittelevistä diskursiivisista merkityksistä, ainoastaan tai aina jo diskursseista käsin (Butler 1993, 10–11; Dolphijn ja van der Tuin 2012, 94–95). Tavat tarkastella taiteentekemisen prosessimaista ruumiillisuutta monipuolistuivat musiiintutkimuksessa 2000-luvulla sellaisten uusien tutkimusalojen kuin muusikkoututkimuksen (esim. Rink 2002; Riikonen, Tiainen ja Virtanen 2005; Le Guin 2006) ja musiikin esitystutkimuksen (esim. Cook 2003) myötä. Useissa tuon ajan projekteissa musiikin tekemisen ruumiillisuutta ja tekijöiden eli muusikoiden sitä koskevia sanallistuksia lähestytään fenomenologisten teorioiden avulla (esim. Riikonen 2005; Järviö 2011). Jotkin 2000-luvun tutkimukset tarkastelivat musiikin tekijä-esittäjiä vuoropuhelussa myös uusmaterialististen teorioiden kanssa. Kyse oli musiikin tekemisen tutkimisesta hyödyntäen muun muassa Groszin (1995, 2008), Rosi Braidottin (esim. 2002) ja Moira Gatensin (esim. 2000) ruumiillisuuteen ja materiaalisuuteen keskittyviä teorioita, jotka ammentavat aiemmasta prosessifilosofiasta, kuten Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin ajattelusta.

Yksi esimerkki on Milla Tiaisen tutkimus musiikin ja oopperaesityksen rakentumisesta niin sanotun länsimaisen klassisen laulun käytännöissä. Hanke perustuu etnografiseen kenttätööhön ja haastatteluihin Sibelius-Akatemian laulunopiskelijoiden parissa. Tiaisen tutkimus soveltaa yllä mainittuja teorioita, ja sen tulokset ruumiillisuuteen poikkeavat tästä syystä fenomenologisista tulkinnoista. Fenomenologiset teoriat rohkaisevat, karkeasti sanoen, lähestymään ruumiillisuutta musiikin harjoittajien elettyinä merkitysrakenteena, joka muokkautuu erilaisissa vuorovaikutuksissa (esim. Riikonen 2005, 9–13, 30–32). Deleuze-Guattarin, Braidottin, Gatensin ja Groszin filosofiat painottavat vielä fenomenologisia teorioita vahvemmin ruumiillisuuden ja kokemuksen alituista “tulemista” (engl. *becoming*). Sen sijaan, että tuleminen muodostaisi yksilön erityisen horisonnin maailmaan, se koostuu lakkaamatta useista yhtäaikaista toistoista,

jatkumoista sekä yllättävistä muutoksista, jotka mahdollistavat hetkellisiä tai osittain pysyviä kokemisen ja toiminnan tapoja. Tulemiset myös tapahtuvat suhteessa todellisuuden eri ”rekisterien” elementteihin. Näihin voivat kuulua musiikintekijöiden lihasmuisti ja muistikuvat, keskinäiset vuorovaikutukset ja musiikinteon kulttuuriset käytännöt, mutta lisäksi erilaiset enemmän-kuin-inhimilliset aineelliset tekijät, kuten esitystilojen materiaalit ja fyysiset tapahtumat. Tästä lähtökohdasta Tiainen analysoi laulunopiskelijoiden tekijyyttä ruumiinosien ja -aistimusten, äänten sekä musiikkia koskevan ajattelun jatkuvina tulemisina. Musiikin tekijyys näyttäytyy myös kykyinä, jotka kertyvät ajan mittaan, mutta samalla muuntuvat jopa hetkestä toiseen (Tiainen 2007, 156–159; ks. myös Moisala et al. 2014, 78–81). Metodologisesti hankkeessa on huomionarvoista tekijyyden prosessiluonteen tutkiminen yhdistämällä uusmaterialismeja etnografisiin tiedonkeruutapoihin. Jälkimmäiset pysyivät 2000-luvun lopulle asti harvinaisina länsimaisen taidemusiikin tutkimuksessa (ks. kuitenkin Virtanen 2007).³

Ruumiillisuuden ja muun materiaalsen maailman aktiivista roolia ääni- ja esitystaiteiden tekemisessä on sittemmin tarkasteltu vilkkaasti. Yksi esimerkki on musiikkitieteilijä, laulaja Nina Sun Eidsheimin teoretisointi musiikista värähtelyinä teoksessa *Sensing Sound* (2015). Tutkimuksessa kohtaavat feministisen musiikkitieteen, kokeellisen musiikin tutkimuksen ja äänen tutkimuksen tarkastelutavat sekä uusmaterialistiset teoriat Baradista (2007) Estelle Barrettin ja Barbara Boltin toimittamaan taiteiden tutkimuksen kirjoituskokoelmaan (2013). Käyttäen esimerkkeinä ääni- ja esitystaiteen projekteja, kuten laulaja Juliana Snapperin ja tämän yhteistyökumppanien vedenalaisia lauluesityksiä, Eidsheim lähestyy ääniä – ihmisruumiiden ja muiden lähteiden tuottamia – liikkeinä, jotka ovat aineellisia, tilallisia ja koettavissa yhtä lailla tuntoaistin kuin kuulon välityksellä. Näin hän haastaa *audism*: normatiiviset, usein yhä vallitsevat käsitykset äänestä pääosin kuulonvaraisena ilmiönä. Keskittyminen värähtelyihin korostaa ääntä tuottavien ja kokevien inhimillisten toimijoiden (ja erilaisten instrumenttien) elimellistä yhteyttä muihin aineellisiin osatekijöihin: äänitapahtumien materiaalis-akustisiin puitteisiin ja äänen välittäjäaineisiin, kuten ilmaan, veteen, ihmisruumiisiin tai esineisiin. Äänelliset ilmaisut ja kokemukset muodostuvat siis aineellisten elementtien suhteissa. Samalla kun spesifien elementtien keskinäisvaikutukset muo-

3 Varhaisesta vuoropuhelusta taidehistoriallisen ja musiikintutkimuksen välillä koskien etnografisen metodologian ja uusmaterialismien yhdistämistä ks. Kontturi ja Tiainen 2004.

vaavat äänellistä värähtelyä, tämä värähtely vuorostaan vaikuttaa muihin elementteihin; olkoot ne ympäröivän tilan akustisia paneeleja tai ihmisolentoja ruumiillis-mentaalisine historioineen. (Eidsheim 2015, 27–57.)

Myös useat muut tutkijat ovat tarkastelleet värähtelyn käsitteen avulla äänellisiä taiteellisia käytäntöjä inhimillisen ja enemmän-kuin-inhimillisen yhteisluomuksena. Taru Leppänen (2017) esimerkiksi analysoi värähtelyn keskeistä roolia suomalaisen kuoron rap-artisti Signmarkin musiikin tekemisessä. Samalla hän esittää, että värähtelyjen aktivoimat taktiiliset tuntemukset ihmiskehoissa ylipäättään, muunlaisten materiaalien reagointi värähtelyihin sekä ääniteknologioiden osuus niiden tuottamisessa tekevät värähtelystä voiman, joka kytkee erilaiset musiikin luomiseen osallistuvat entiteetit toisiinsa. Värähtely paljastaa kaiken musiikin tekemisen olevan kollaboratiivista, moniaistista ja enemmän-kuin-inhimillistä. Värähtelyillä on roolinsa myös Heidi Fastin (2022) tutkimuksessa, joka perustuu HUS Psykiatriakeskuksessa toteutettuun äänityöskentelyyn kahdeksan osallistujan ja yhden sairaanhoitajan kanssa. Tutkimus kehittää psykiatrisen hoidon rinnalle uudenlaista äänitaiteellista menetelmää, johon osallistuminen voi vahvistaa psyykkistä apua tarvitsevien ihmisten aistimellista itsetuntemusta sekä heidän mahdollisuuksiaan vuorovaikutukseen ja kokemustaan jaetusta maailmasta. Fast (2022, 39) on kiinnostunut psyykkiseen kärsimykseen liittyvistä institutionaalisista rooleista ja hierarkioista ja taiteellis-tutkimuksellisista keinoista (hetkellisesti) vapautua näistä. Tätä makropoliittista ulottuvuutta hän lähestyy äänen soinneista ja värähtelyistä muodostuvan “resonanssitilan” kautta, joka kehkeytyy äänityöskentelyyn osallistujien välille tilanne- ja paikkasidonnaisesti.

Vaikka äskeiset esimerkit edustavat eri aloja musiikkitieteestä taiteelliseen tutkimukseen, niitä yhdistää orientoituminen taiteentekemisen moniin yhteismuotoutuviin osallistujiin: materiaalisiin ja muihin. Tämä osanottajien yhteispeli osoittaa taiteen tekijyyden edellytykset laajemmiksi kuin ihmisyksilöiden toimijuus tai yksinomaan inhimillinen todellisuus. Huolimatta siitä, että yllä käsitellyt tutkijat eivät suoraan viittaa politiikan tutkija ja uusmaterialismien kehittäjä Jane Bennettiin, heidän tulokulmansa tekijyyteen muistuttavat tämän tapaa käsittää toimijuus. Tunnetussa kirjassaan *Vibrant Matter* Bennett haastaa sekä yksilökeskeiset että vain inhimilliset toimijat huomioon ottavat vuorovaikutukselliset toimijuuden mallit, jotka ovat pitkään olleet vallalla poliittisessä teoriassa ja toki ihmis- sekä yhteiskuntatieteissä yleisemmin. Bennettille (2010, 20–21) toimijuus tarkoittaa myös inhimillisille toimintatavoille rinnakkaisia tai niihin suoraan vaikuttavia enemmän-kuin-inhimillisiä prosesseja,

jotka ulottuvat muista eliölajeista ja luonnonmullistuksista teknologioiden materiaalisuuteen ja toimintoihin. Bennett kiteyttää ymmärryksensä käsitteeseen “koosteiden toimijuus” (engl. *the agency of assemblages*). Käsite korostaa, kuinka mikä tahansa aktiviteetti ja kunkin elementin osallisuus siihen riippuu monien voimien, aineellisuuksien ja olioiden kanssakäymisestä. (Ibid.) Tästä näkökulmasta toimijuus on aina suhteisiin perustuvaa ja yhteisluovaa (ks. myös Kurikka 2013).

Kuten edellä kerrottiin, kuvaamme koosteiden toimijuus -käsitteellä sitä, miten uusmaterialistiset ja niitä mahdollistaneet näkökulmat taiteiden tutkimuksessa ovat uudistaneet käsitystä taiteen tekijyydestä. Monet taiteiden tutkijat ovatkin analysoineet taiteentekemistä viimeisten 10 vuoden aikana tavoilla, jotka lähenevät Bennettin käsitettä ja muita vastaavia toimijuuden määritelmiä (esim. Braidotti 2013, 55–104). Nämä tutkimukset sisältävät alansa nähden uuden tyyppisiä metodologisia käytäntöjä. Esimerkiksi taidehistoriallisesta nykyaikaisen taiteen tutkimuksesta löytyy tänä päivänä projekteja, jotka lähestyvät taiteentekemistä moninaisten osatekijöiden yhteispelinä paitsi analysoimalla taiteellisia sisältöjä myös paneutumalla taiteen syntyprosesseihin (osallistuvan) havainnoinnin ja taiteenteon tilanteissa tehtyjen haastattelujen avulla. Nämä taidehistoriallisessa tutkimuksessa aiemmin harvinaiset metodologiat laajentavat ymmärrystä siitä, millaiset elementit ottavat osaa taiteen tekijyyteen. Esimerkiksi Kontturi (2018, 47–68, 97–128) on havainnointiin ja haastatteluihin perustuvassa analyysissään osoittanut, että nykyaikaisen maalauksia voivat muovata yhtä lailla taiteilijan ruumiilliset työskentelytekniikat, hänen vuorovaikutuksensa muiden taiteilijoiden ja läheisten kanssa, työtilan valaistus ja muun taiteen tarjoama innoitus kuin laajemman kulttuurin esitystavat ja maalauksen materiaalien keskinäiset fyysis-kemialliset reaktiot (ks. myös Türkmen 2023). Taiteilija-tutkija Norie Neumark on puolestaan analysoinut äänitaidetta erilaisten, ei vain inhimillisten, toimijoiden aikaansaannoksena. Hänen (2016, 383) mukaansa äänitaiteelliset projektit kehkeytyvät koosteissa, joihin osallistuu ihmistoimijoiden kyky äännellä, havainnoida ja ideoida, erilaisia digitaalisten ja analogisten teknologioiden yhdistelmiä sekä vaihtuvia tiloja, paikkoja, esineitä ja välineiden tarjoumia (ks. myös Neumark 2017).

Koosteiden toimijuus on keskeinen painotus myös sellaisessa nykyaikaisessa ja usein taiteellisessa tutkimuksessa, joka käsittelee ihmisten, muiden lajien ja luonnonympäristöjen välisiä suhteita nykyisellä ekokriisien aikakaudella. Kriisien juurisyyt ovat tunnetusti ihmisten, tai rikkaan pohjoisen väestöjen, elämäntavoissa, mutta niiden vaikutukset ulottuvat koko planeettaan. Taiteilijat monella alalla, mukaan lukien musiikissa,

ovat toki käsitelleet luontoa ja myös ympäristönsuojelun kysymyksiä vuosikymmeniä ellei -satoja (ks. esim. Torvinen ja Välimäki 2019). Voidaan kuitenkin väittää, että vaikkapa viimeisinä 10–15 vuotena lisääntyneet *lajienväliset* taide-esitykset (Knowles 2013) korostavat ekokriisien ajan kiihdyttämällä intensiteetillä ihmisten keskinäisriippuvuutta muiden lajien ja fyysisen maailman kanssa sekä inhimillistä vastuuta taata edes jonkinasteinen monilajisen elämän ja hyvinvoinnin säilyminen vahingoittuneella maapallolla (ks. Haraway 2016, 10).

Tätä aihepiiriä koskevat taide- ja tutkimuskäytännöt edistävät omin- takeisesti uusmaterialismeja ja niiden kanssa lomittuvia posthumanisti- sia (esim. Braidotti ja Hlavajova 2018) sekä ekokriittisiä (esim. Torvinen 2012; Braddock 2023) teorioita. Käytännöt havainnollistavat taiteen mah- dollisuuksia kyseenalaistaa modernia ihmiskeskeistä ajattelua (jossa ih- misyyden ensisijainen mittapuu on miespuolinen, valkoihoinen yksilö, ks Braidotti 2013, 13–30) sekä tavoitella enemmän-kuin-inhimillisiä olemas- saolon kokemuksia, eettistä suhtautumista ja taiteen tekijyyttä. Suomessa esimerkiksi Annette Arlanderin (2020), Esa Kirkkopellon (2017) ja Tuija Kokkosen (Kokkonen ja Read 2014) lajienväliset esitykset ja tutkimus ovat olleet urauurtavia myös kansainvälisesti arvioiden. Yksi mielenkiintoi- nen esimerkki koosteiden toimijuudesta on niin ikään Fiona MacDonal- din (2018) taiteellinen tutkimus, joka tarkastelee lajien yhteiseloä olemalla esitystaiteellisin keinoin vuorovaikutuksessa Englannissa, Kentin alueen metsissä elävän muurahaislajin jäsenten kanssa. Naiivin toiseen lajiin sa- mastumisen sijaan MacDonald määrittelee tutkimuksensa lajienvälisiksi kohtaamisiksi, joita teoreettisesti kannustaa Donna Harawayn ajattelu (Haraway 2016, 2007; ihmiskeskeisyyttä haastavasta lajienvälisyydestä kokeellisessa musiikillisessa esitystaiteessa ks. Tiainen 2019). Erittäin tär- keitä ovat myös tutkimukset, jotka tarkastelevat musiikillisen toiminnan “koosteista” luonnetta tuomalla länsimaisia uusmaterialismeja ja muuta prosessiajattelua vuoropuheluun eri alkuperäiskansojen lähtökohtaisesti ei-ihmiskeskeisten filosofioiden kanssa (Moisala 2017; Magnat 2019).

Esteettiset aktivismit

Viimeistään Immanuel Kantin ja romantiikan ajan taidefilosofien kir- joituksista asti estetiikka on liitetty kysymyksiin taiteen kauneudesta ja ylevyydestä sekä siihen, kuinka taiteen kokemisen tulisi olla pyyteetön- tä, vailla poliittisia tarkoituksia tai sidoksia (ks. esim. Battersby 1989). Sitä vastoin aktivismi-termi yhdistetään tavanomaisesti esimerkiksi kan-

salaisoikeuksiin ja tasavertaisuuteen liittyvään yhteiskunnalliseen liikehdintään, joka pyrkii edistämään tiettyjä etukäteen määriteltyjä poliittisia ohjelmia. Näin ymmärrettyinä estetiikka ja aktivismi ovat toisensa pois-sulkevia ilmiöitä. Kuitenkin viimeisten vuosikymmenten aikana useat taide- ja kulttuuriteoriat ovat kuroneet umpeen juopaa, joka on erottanut estetiikan näennäisen pyyteettömänä taideilmaisun alueena yhteiskunnallisesti sitoutuneesta aktivismista. Näille ehdotelmille on keskeistä paluu etymologiseen ymmärrykseen “esteettisyydestä” aistein koettavana ja siten selkeästi ruumiillisena. Useat tutkijat ovat painottaneet, kuinka taiteilla on erityinen kyky olla poliittista juuri esteettisen ominaislaatuensa kautta (esim. Grosz 2008; O’Sullivan 2006; Zagala 2002). Taiteet haastavat, muovaavat ja ehdottavat yksilöllisiä sekä yhteisöllisiä ruumiillisia kokemuksia, tunteita, ajattelutapoja ja maailmasuhteita perustuen tuntuihin (engl. *sensation*): eleisiin, väreihin, värähtelyihin, intensiteetteihin, sävyihin ja kestoihin (ks. myös Deleuze ja Guattari 1994). Huomionarvoisesti sellaiset taiteen teoriat ja käytännöt, joissa ihmisruumiiden – ja myös enemmän-kuin-inhimillisten materioiden – eloisuus hahmotetaan sekä itsessään että suhteisesti järjestyväksi, ovat avanneet tärkeitä näkökulmia taiteen esteettis-poliittiseen tai aktivistiseen potentiaaliin (ks. esim. Tiainen, Kontturi ja Hongisto 2015b, 7). Tällaiset estetiikkaa ja poliittista toimintaa yhteen kietovat näkökulmat liittyvät uusmaterialismeille tyypillisiin kysymyksenasetteluihin, mutta niillä on myös laajempi taiteellinen ja teoreettinen taustansa.

Etenkin kaksi tutkimuskeskustelua on luonut merkittävää maaperää uusmaterialistisille ymmärryksille esteettisestä aktivismista. Ensimmäinen keskustelu liittyy feministisen taiteen ja teorian käsityksiin taiteen poliittisesta voimasta. Rinta rinnan feministisen teoretisoinnin kanssa feministinen taide kehitteli ruumiin politiikan teemoja 1960- ja 1970-luvun taitteesta lähtien painottaen, kuinka esimerkiksi äitiys ja seksuaalisuus ovat aina yhteiskunnallisesti muotoutuneita ja siten lähtökohtaisesti poliittisia ruumiin todellisuuksia. Ruumiin politiikka taiteissa liittyi myös naisten toimijuuteen taiteilijoina, luomiskykyisinä subjekteina. Näkemys kyseenalaisti läntisten taideteorioiden vuosisatoja viljelemän miehisen taiteilijamyitin, jossa naisruumiiden osaksi jäi olla taideilmaisun objekteja, aiheita tai muusia – enemmän kuin kentän luovia toimijoita (ks. Battersby 1989; Nochlin 1971). Haastaakseen tällaista ymmärrystä jotkut feministitaiteilijat, esimerkiksi Carolee Schneeman performanssarjassaan *Up to and Including Her Limits*, n. 1973–77, käyttivät (alastonta) naisruumiistaan taiteentekemisensä välineenä – kyseisessä esityksessä kirjaimellisesti ihmisen kokoisena kynänä (ks. esim. Meskimmon ja Sawdon 2016, 87–89).

Tällaisia valintoja on arvosteltu osaltaan essentialistisiksi – naisen luovuuden ja hänen ruumiinsa yhteyttä turhaan ja stereotyyppisesti alleviivavaksi (ks. esim. Broude ja Garrard 1992). Kuitenkin korostaessaan ruumiista liikkuvana, toimivana apparaattina, joka on samanaikaisesti niin yhteiskunnallisten (esim. sukupuolijärjestelmä) kuin fyysis-materiaalisten (esim. painovoima) voimien muokkaama, varhaiset feministiset taideteot tasoittivat tietä tuleville kokeiluille ja interventioille, jotka perustavat materian värähtelevään, suhteiseen muutosvoimaan (vrt. Bennett 2010). Pitkälti samanaikainen, mutta geopoliittisesti toisin paikantunut feministisen taiteen vaikutusvaltainen säie, ns. ranskalainen naiskirjoitus (*l'écriture féminine*), kiinnittyi yhtä lailla naisruumiin luovuuden erityisyyksiin mukaan lukien äidilliseen (ransk. *maternel*) liittyvät ominaisuudet (ks. esim. Irigaray [1977] 1985; Kristeva 1982, 1984). Ranskalaisen naiskirjoituksen kautta taiteen ja taiteiden tutkimuksen kentälle vakiintui joukko sellaisia ruumiin ja esteettisen kokemuksen materiaalisuutta korostavia käsitteitä ja teemoja kuin nestemäisyys, kohtu / khora ja abjekti (ks. esim. Betterton 1996; Creed 1993). Nämä ruumiin avoimuutta, läpäisevyyttä ja siten muutosalttiutta painottavat hahmotukset ovat osaltaan olleet mahdollistamassa uusmaterialistista käsitystä taiteen esteettisestä voimasta.

Toinen esteettisen aktivismin kannalta olennainen keskustelu on kehkeytynyt samanaikaisesti uusmaterialististen ymmärrysten kanssa, ja siinä taiteen esteettis-aktivistinen potentiaali liittyy vahvasti latautuneeseen keskusteluun (taiteen) autonomiasta. Kyseessä on esimerkiksi Erin Manningin ja Brian Massumin edustama prosessifilosofinen ajattelu, joka korostaa prosessin osittaista autonomiaa (ks. esim. Massumi 2002; Manning 2009; Manning ja Massumi 2014). Tämän ajattelun mukaan jokainen todellisuuden tilanne kehkeytyy niin moninaisten liikkuvien, mutta samalla paikantuneiden osatekijöiden kesken, ettei mitään ilmiötä tai tapahtumaa voi täysin ennustaa etukäteen. Siten prosessilla voi katsoa olevan osittainen autonomiansa. Prosessin osatekijöihin voivat lukeutua esimerkiksi materiaaliset, aistimelliset, yhteiskunnalliset, sosiaaliset, semioottiset, biologiset ja psykologiset voimat sekä kyvyt. Prosessin autonomia ei tarkoita samaa kuin romantiikan ja modernismin ajan taideteorioiden ymmärrys siitä, että taide olisi omalakisista ja sosiaalisesta ympäristöstään riippumatonta. Päin vastoin se kutsuu huomioimaan taiteen erityiset ja ainutkertaiset, myös esteettiset osatekijät, kuten siveltimen vetojen materiaaliset rytmit (Manning ja Massumi 2014, 60–68) tai äänensävyt ja värähtelyt vaikutuksineen (Massumi 2002, 40–41). Ajatus prosessin autonomiasta muistuttaa, että esteettisillä osatekijöillä on väliä. Ne tuovat

oman lisänsä taideprosessin ennakoimattomuuteen; ovat välttämätön osa sen muutosliikettä.

Prosessin autonomia muodostaa keskeisen lähtökohdan esteettiselle aktivismille, jota havainnollistamme alla uusmaterialististen tutkimus- ja taideprojektien avulla. Projektit perustuvat eri tavoin ymmärrykselle siitä, että taiteen aktivistinen potentiaali edellyttää toimiakseen yhteisöä tai yleisöä, joka on altis ja valmis vaikuttamaan taiteen tarjoamista uusista tunnuista ja affekteista, jotka puolestaan materialisoituvat esimerkiksi valojen, värien, äänten, ruumiiden ja ympäristöjen yhteisliikkeenä. Tällaiset tunnut ja affektit voivat osaltaan aktivoida uudenlaisia kokemuksia, ajatuksia ja jopa maailmasuhteita (ks. esim. Grosz, julkaisussa Kontturi ja Tiainen 2009, 256).

Ensimmäinen esimerkkimme esteettisestä aktivismista liittyy Taru Leppäsen ja Milla Tiaisen tutkimukseen yhteistyössä länsimaista klassista laulua opiskelleen ja äänikoulutusta etenkin transihmisille tarjonneen laulupedagogi Demian Seesjärven kanssa (Leppänen, Tiainen ja Seesjärvi 2018). Tutkimus alkoi ajallisesti keskellä Seesjärven sukupuolenkorjausprosessia – muutosta, jossa (laulu)äänellä on tärkeä osansa. Seesjärvi kertoo ihailleensa ja jäljitelleensä lapsena määrättyjen mieslaulajien ääniä ja kilpailleensa veljensä kanssa korkeimpien äänten tuottamisessa. Hän myös nimeää tietyn kappaleen, jonka laulaminen auttoi häntä löytämään aidon sukupuolensa ja minuutensa. Vaikka Seesjärvi on mies, hänen nykyinen äänensä ei fyysisesti asetu cis-normatiiviseen kaksijakoiseen tapaan jäsentää sukupuolta klassisessa laulussa. Sukupuolenkorjausprosessissa hänen kurkunpäätänsä muuttui merkittävästi, mikä on osaltaan johtanut uudenlaisen äänityypin löytämiseen: Seesjärvi laulaa trans-erityisenä lyyrisenä baritonina. (Ibid.) Esteettiseksi aktivismiksi Seesjärven laulu avautuu, kun muut pääsevät siitä osallisiksi. Tämä on mahdollista paitsi Seesjärven esiintyessä ja tarjotessa äänikoulutusta myös edellä mainitun monimediaisen tutkimusjulkaisun kautta, joka sisältää äänitallenteita Seesjärven laulamisesta. Yksi tallenteista on katkelma Seesjärven valmistujaiskonserttia vuonna 2011, jolloin päätös sukupuolen korjaamiseen oli vahvasti kehkeytyvässä. Seesjärvi muistelee, miten tämä vaihe toi hänen äänentuoton tapansa konsertissa erityistä ruumiillista painetta ja koko esitykseen poikkeuksellista intensiteettiä. Tämä yhteismuotoutuma välitti tarpeen sukupuolen korjaamisesta myös yleisölle: ei niinkään äänen lausuttuna vakaumuksena kuin esteettisinä tuntuina. (Ibid.)

Feministisen värittämisen metodologia on Katve-Kaisa Kontturin ja australialaistaiteilija Kim Donaldsonin yhteistyön tulos, jota he ovat kehittäneet aktivistisessa Feminist Colour-IN -projektissaan vuodesta 2016.

Yksi projektin lähtökohdista on vuoden 2015 paikkeilla tihentynyt värityskirjaboomi, joka hahmotti värittämisen lähinnä mindfulness-tyyppisenä keskittymisen, stressin purun ja itsestä huolehtimisen välineenä. Feminist Colour-IN kuitenkin haastaa tällaisen pääasiassa yksilön toimintakyvyn (ja tuottavuuden) elvyttämiseen tähtäävän näkemyksen värittämisestä. Liittyessään ruumiin politiikan, tiedostamisryhmien ja rauhanomaisten istumalakkojen (engl.sit *in*) feministisiin jatkumoihin, se sen sijaan korostaa värittämisen yhteisöllistä potentiaalia. (Donaldson ja Kontturi 2018, 2019.) Projekti tekee omat väritysmateriaalinsa ja on järjestänyt tapahtumia erilaisille yleisöille ja oppijoille esimerkiksi tieteellisissä kokouksissa ja osana yliopistollista opetusta. Tapahtumissa värittämistä lähestytään yhteyksiä luovana käytäntönä, jonka keskiössä ovat ruumiin liikkeet ja rytmit sekä aistimellisesti vaikuttavat värit – suhteessa väritettäviin feministisiin kuvastoihin ja tai väritettäessä kuultaviin feministisiin keskusteluihin tai esityksiin (Khodyreva, Tiainen, Leppänen ja Kontturi 2022). Monet työpajoihin osallistuneet ovat kuvailleet, kuinka värittäessä on syntynyt intiimejä, ymmärtäviä yhteyksiä osallistujien kesken: esimerkiksi kuunneltaessa feministisiä elämäntarinoita on värittämisen esteettinen akti voinut tuoda yhteen hyvinkin erilaisissa etnisissä, kulttuurisissa ja sosiaalisissa lähtökohdissa ja geopolittisissa paikoissa kasvaneita tekijöitä, ja mahdollistanut ymmärtävän läsnäolon tunkeilematta ja tilaa antaen. Tapahtumiin on liittynyt myös kokoava osuus, jossa on kokoonnuttu yhdessä-väritetyn äärelle. Vastaavia luovassa yhteistoiminnassa kehkeytyviä ymmärryksiä ja yhteisöllisyyksiä, jotka ovat usein enemmän-kuin-inhimillisiä, on huomattavissa määrin toteutettu lasten ja nuorten työpajatoiminnassa ja näiden uusmaterialistisessa analyysissä. Tällöin käsitellyt teemat ovat liittyneet esimerkiksi uskontojen välisiin yhteyksiin, tyttöjen ja glitterin yhteistoimijuuteen myönteisen ruumiin kuvan hahmottamisessa, väkivaltakokemusten käsittelyyn alakouluikäisillä ja vauvojen toimijuuteen musiikkileikkikoulussa. (Hickey-Moody 2023; Coleman 2020; Huuki 2019; Taru Leppänen 2011.)

Juliana España Kellerin yhteisötaiteellinen (väitöskirja)projekti *Sonic Recipes from A Public Kitchen* kutsuu puolestaan osallistujia säveltämään 'äänireseptejä' ja tuottamaan elektronista musiikkia arkipäiväisten keittiövälineiden, kuten munanleikkureiden ja paellapannujen kanssa. Työpajoissaan, joita on toteutettu esimerkiksi Espanjassa, Hongkongissa ja Australiassa osana residenssejä ja konferensseja, España Keller ohjaa paikallisia naisia sähköistämään keittiövälineensä, kytkemään ne vahvistimiin, esiintymään yhdessä ja näin muokkaamaan 'yksityisestä' keittiömelusta julkisen, esteettisesti vetoavan performanssin. España Kellerin

(2019) mukaan työpajat tuottavat sosiaalisen muutosapparaatin, joka esimerkiksi moninaistaa ja haastaa sukupuolittuneita tekemisen positiota, kun ääntä, värinöitä ja tuntuja luodaan kokeellisissa yhteismuotoutumisen prosesseissa – uudella tavalla käyttöön otettujen keittiövälineiden kanssa. Toisin sanoen España Kellerin työpajojen poliittinen potentiaali kehkeytyy soittimien materiaalisuuden ja äänireseptien yhteismuotoutumana. Tämä kehkeytyminen on enemmän-kuin-inhimillistä: yhtäältä se on osin musisoivien ihmisten mahdollistamaa, mutta toisaalta soittamisen akti ja ‘keittiösoitinten’ vahvistettu ja sähköistetty olemassaolo myös haastavat soittajiaan tehden todeksi uudenlaisia kollektiivisuuksia. Tämänkaltainen yhteisluominen ja aktivoiminen, joka tapahtuu intensiivisten, enemmän-kuin-inhimillisten materiaalisuuksien, ympäristöjen ja äänten kesken, on luonteenomaista esteettiselle aktivismille – sille, miten se tekee poliittista työtään.

Yhteenveto

Olemme tarkastelleet tässä artikkelissa eri taiteiden ja niiden tutkimuksen antia uusmaterialismeille, joita yhdistää ajatus kaiken materiaalin kehkeytyvästä luonteesta, vuorovaikutuskyvyistä ja osuudesta kulttuurien, yhteiskuntien sekä enemmän-kuin-inhimillisen maailman rakentumiseen. Antamalla esimerkkejä äänellisistä, visuaalisista ja esitystaiteista pyrimme osoittamaan, miten taiteelliset käytännöt ja niitä koskevat analyysit eivät ole vain tukeutuneet alun perin muualla luotuihin käsityksiin materiaalin toimijuudesta. Tällaisia – esimerkiksi tietentutkimuksen piirissä kehitettyjen uusmaterialismien – sovelluksia löytyy taiteiden tutkimuksesta toki paljon. Tarkastelimme kuitenkin tässä tekstissä taiteen tekemistä ja tutkimista itsessään keskeisinä alueina, joilla tutkijat ryhtyivät 1990–2000-luvuilla peräänkuuluttamaan uusia tulokulmia aineellisuuksien rooliin inhimillisissä käytännöissä. Osin nämä pyrkimykset edustivat vastapainoa edellisten vuosikymmenten näkemyksille taiteesta “teksteinä” ja ensisijaisesti diskursiivisena ilmiönä.

Tapaamme käsitellä taiteiden, niiden tutkimuksen ja uusmaterialismien yhteismuotoutuvaa suhdetta leimasi kaksi painotusta. Ensinnäkin havainnollistimme, miten yhtäältä spesifit taiteelliset käytännöt, kuten maalaaminen, länsimaisen taidemusiikin esittäminen tai kokeellinen äänitaide, ja toisaalta teoreettiset lähestymistavat kvanttifysiikasta performatiivisuuden teoriaan ovat innoittaneet taiteiden tutkimuksen uutta kiinnostusta materiaalisuuteen 1990-luvulta asti. Käsitellyt esimerkit eivät

tietenkään edusta näiden tutkimussuuntien ainoaa oikeaa alkuperää. Pikkemmin valotimme joitain niistä lähtökohdista, joita liittyy materian toiminnallisen luonteen tarkasteluun juuri taiteiden tutkimuksessa ja jotka ovat siten tärkeitä, kun halutaan ymmärtää uusmaterialismien kehitystä. Toiseksi, joskin epäsuoremmin, toimme esiin, miten poikkitieteelliset ja -taiteelliset uusmaterialismit ovat jatkuvassa tulemisen tilassa, kun niitä kehitetään ja muunnellen toistetaan eri ilmiöiden tutkimuksessa (vrt. Barad 2007, 184). Tarjosimme esimerkkejä tästä muuntumisesta suhteessa moniin taiteiden tutkimuksen kohteisiin, kuten lajienvälisiin esityksiin, visuaalisen nykytaiteen syntyyn ja synnytyslauluun.

Artikkelin osiot “Taiteen työ”, “Yhteisluomiset” ja “Esteettiset aktivismit” avasivat kukin oman näkökulmansa siihen, miten materian merkityksen uudelleen arviointi on johtanut uusiin ymmärryksiin seuraavista taiteiden tutkimuksen keskeisistä kysymyksistä: taideteoksen käsitteestä, taiteen tekijyydestä sekä taiteiden kyvystä vaikuttaa sosio-poliittiseen todellisuuteen. Liittyen materialisoitumisen eri tasoihin (Coole ja Frost 2010b, 4) osoitimme, kuinka aineellisuuden uudenlainen pohtiminen keskittyi joillain aloilla, kuten musiikintutkimuksessa, aluksi vahvasti inhimilliseen ruumiillisuuteen. Toisaalta toimme ilmi, että jo 2000-luvun alussa materian käsite kattoi joissain lähestymistavoissa myös taiteellisen toiminnan enemmän-kuin-inhimilliset osatekijät ja ympäristöt. Enemmän-kuin-inhimillisen merkitys on tasaisesti kasvanut taiteen ja sen tutkimuksen aloilla viimeiset 15 vuotta suhteessa ilmasto- ja ympäristökriisiin sekä erilaisiin uusmaterialismeja, posthumanistista ajattelua ja ekokritiikkiä yhdistäviin näkökulmiin. Lisäksi annoimme esimerkkejä siitä, miten uusmaterialismien ja taiteiden tutkimuksen yhteismuotoutuminen on muuttanut tutkimusmetodologioita. Esimerkit koskivat muun muassa etnografisten menetelmien sovelluksia länsimaisen taidemusiikin ja nykytaiteen tutkimuksessa, mikä oli näillä aloilla harvinaista ennen 2000-lukua, ja useita uusmaterialismien innoittamia taiteellisen tutkimuksen menetelmiä, kuten feminististä värittämistä tai äänellisten värähtelyjen paikkasidonnaista tutkimista vuorovaikutuksen elävöittäjinä.

Palataksemme artikkelin päätavoitteeseen toivomme analyysimme tarjonnan joitain vastauksia siihen, miten uusmaterialismit ovat yhteismuotoutuneet nimenomaan taiteiden ja niiden tutkimuksen kanssa. Vaikka katsauksemme aiheeseen on väistämättä rajallinen, se toivottavasti osoittaa, että uusmaterialismien ja taiteiden tutkimuksen toisiaan ruokkivan suhteen hahmottaminen edistää ymmärrystä kummastakin tutkimuskentästä. Samalla artikkeli on tuonut esiin taiteiden erityisen ja yhä kehittyvän panoksen materian merkityksellisyyden tarkasteluun.

Lähteet

- Adamson, Glenn ja Julia Bryan-Wilson. 2016. *Art in the Making: Artists and Their Materials from the Studio to Crowdsourcing*. London: Thames and Hudson.
- Ahmed, Sara. 2008. "Imaginary Prohibitions: Some Preliminary Remarks on the Founding Gestures of 'New Materialism'". *European Journal of Women's Studies* 15 (1): 23–39.
- Alaimo, Stacy. 2016. *Exposed: Environmental Politics and Pleasures in Posthuman Times*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Alaimo, Stacy ja Susan J. Hekman, toim. 2008. *Material Feminisms*. Bloomington: Indiana University Press.
- Angerer, Marie-Luise. 2014. *Desire After Affect*. London: Rowman and Littlefield International.
- Arlander, Annette. 2017. "Practicing Art – As a Habit?". *Ruukku: Studies in Artistic Research* 7. Tark. 27.11.2024. <https://doi.org/10.22501/ruu.292065>
- Arlander, Annette. 2020. "Performing with Plants in the Ob-scene Anthropocene". *Nordic Theatre Studies* 32 (1): 121–42.
- Barad, Karen. 1996. "Feminism and the Social Construction of Scientific Knowledge". Teoksessa *Feminism, Science, and the Philosophy of Science*, toim. Lynn Hankinson Nelson ja Jack Nelson, 161–94. Dordrecht, the Netherlands: Kluwer.
- Barad, Karen. 2003. "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter." *Signs*, 28 (3): 801–31 Tark. 27.11.2024. <https://doi.org/10.1086/345321>
- Barad, Karen. 2007. *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Barrett, Estelle ja Barbara Bolt, toim. 2007. *Practice as Research: Approaches to Creative Arts Inquiry*. London: I.B. Tauris.
- Barrett, Estelle ja Barbara Bolt, toim. 2013. *Carnal Knowledge: Towards a 'New Materialism' Through the Arts*. London: I.B. Tauris.
- Battersby, Christine. 1989. *Gender and Genius: Towards a Feminist Aesthetics*. London: Women's Press.
- Bennett, Jane. 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham, NC: Duke University Press.
- Betterton, Rosemary. 1996. *Intimate Distance: Women, Artists, and the Body*. London: Routledge.
- Betterton, Rosemary, toim. 2004. *Unframed: Practices and Politics of Women's Contemporary Painting*. London: I.B. Tauris.
- Bolt, Barbara. 2000. "Working hot: Materialising Practices" Teoksessa *Differential Aesthetics: Art Practices, Philosophy and Feminist Understandings*, toim. Penny Florence and Nicola Foster, 315–31. Aldershot: Ashgate.

- Bolt, Barbara. 2004. *Art Beyond Representation: The Performative Power of the Image*. London: I.B. Tauris.
- Bolt, Barbara. 2014. "Beyond Solipsism in Artistic Research: The Artwork and the Work of Art". Teoksessa *Material Inventions: Applying Creative Arts Research*, toim. Estelle Barrett ja Barbara Bolt, 22–37. London and New York: I.B. Tauris.
- Born, Georgina ja David Hesmondhalgh, toim. 2000. *Western Music and Its Others: Difference, Representation, and Appropriation in Music*. Oakland: University of California Press.
- Braddock, Alan C. 2023. *Implication: An Ecocritical Dictionary for Art History*. New Haven: Yale University Press.
- Braidotti, Rosi. 2002. *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*. Cambridge, UK: Polity.
- Braidotti, Rosi. 2013. *The Posthuman*. Cambridge, UK: Polity.
- Braidotti, Rosi ja Maria Hlavajova, toim. 2018. *Posthuman Glossar*. New York: Bloomsbury Academic.
- Braude, Norma ja Mary D. Garrard, toim. 1992. *The Expanding Discourse: Feminism and Art History*. Boulder, CO: Westview.
- Brett, Philip, Elizabeth Wood ja Gary C. Thomas, toim. 1994. *Queering the Pitch: The New Gay and Lesbian Musicology*. London: Routledge.
- Bühlman, Vera, Felicity Colman ja Iris van der Tuin. 2017. "Introduction to New Materialist Genealogies: New Materialisms, Novel Mentalities, Quantum Literacy". *Minnesota Review* 88: 47–58.
- Butler, Judith. 2006 [1990]. *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. London: Routledge.
- Butler, Judith. 1999 [1990]. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. 2. painos. London: Routledge.
- Citron, Marcia. 1993. *Gender and the Musical Canon*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Coleman, Rebecca. 2020. *Glitterworlds: The Future Politics of a Ubiquitous Thing*. London: Goldsmiths Press.
- Colman, Felicity ja Iris van der Tuin, toim. 2024. *Methods and Genealogies of New Materialisms*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cook, Nicholas. 2003. "Music as Performance". Teoksessa *The Cultural Study of Music: A Critical Introduction*, toim. Martin Clayton, Trevor Herbert ja Richard Middleton, 204–214. New York: Routledge.
- Coole, Diana ja Samantha Frost, toim. 2010a. *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Durham, NC: Duke University Press.

- Coole, Diana ja Samantha Frost, toim. 2010b. "Introducing the New Materialisms". Teoksessa *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*, toim. Diana Coole ja Samantha Frost, 1–43. Durham, NC: Duke University Press.
- Creed, Barbara. 1993. *Monstrous-Feminine: Film, Feminism, Psychoanalysis*. London: Routledge.
- Cusick, Suzanne G. 1994. "Feminist Theory, Music Theory, and the Mind/Body Problem". *Perspectives of New Music* 32 (1): 8–27.
- DeLanda, Manuel. 2000. *A Thousand Years of Nonlinear History*. Brooklyn, NY: Zone Books.
- Deleuze, Gilles ja Felix Guattari. 1994. *What Is Philosophy?*. Engl. Hugh Tomlinson ja Graham Burchell. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, Gilles ja Felix Guattari. 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Engl. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Derrida, Jacques. 1978. *Writing and Difference*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dolphijn, Rick ja Iris van der Tuin. 2012. *New Materialism: Interviews and Cartographies*. Ann Arbor, MI: Open Humanities Press.
- Donaldson, Kim ja Katve-Kaisa Kontturi. 2017. *Feminist Colour-IN (Finnish Edition)*. Melbourne: The Victorian College of the Arts, The University of Melbourne.
- Eidsheim, Nina Sun. 2015. *Sensing Sound: Singing and Listening as Vibrational Practice*. Durham, NC: Duke University Press.
- España Keller, Juliana. 2019. "The Sonic Intra-Face of a Noisy Feminist Social Kitchen". *Social Sciences MDPI* 8 (9). Tark. 18.12.2019. <https://doi.org/10.3390/socsci8090245>
- Fast, Heidi. 2022. *Ihmisiäni ja virittäytymisen taito. Sanattoman äänellisen kohtaamisen merkitys psyykkistä apua tarvitsevien ihmisten kokemuksissa*. Helsinki: Aalto Arts Books.
- Fitzpatrick, Tal ja Katve-Kaisa Kontturi. 2015. "Crafting Change: Practising Activism in Contemporary Australia". *Harlot of the Hearts: A Revealing Look at the Arts of Persuasion* 14. Tark. 14.1.2019. <http://harlotofthearts.org/index.php/harlot/article/view/290/185>
- Florence, Penny ja Nicola Foster, toim. 2000. *Differential Aesthetics: Art Practices, Philosophy and Feminist Understandings*. Aldershot, UK: Ashgate.
- Gatens, Moira. 2000. "Feminism as 'Password': Rethinking the 'Possible' With Spinoza and Deleuze". *Hypatia* 15 (2): 59–75.
- Golanska, Dorota. 2017. *Affective Connections: Towards a New Materialist Politics of Sympathy*. London: Rowman and Littlefield International.
- Grosz, Elizabeth. 1995. *Space, Time and Perversion: Essays on the Politics of Bodies*. London: Routledge.
- Grosz, Elizabeth. 2008. *Chaos, Territory, Art: Deleuze and the Framing of the Earth*. New York: Columbia University Press.
- Hanna, Raven. 2005. "Dawn Meson: Order of Magnitude". *Symmetry Magazine - Dimensions of Particle Physics*. Julkaistu 1.1.2005. Tark. 27.11.2024. <https://www.symmetrymagazine.org/article/december-2004january-2005/dawn-meson-orders-magnitude>

- Haraway, Donna J. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. London: Routledge.
- Haraway, Donna J. 2007. *When Species Meet*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Haraway, Donna J. 2016. *Staying with the Trouble*. Durham, NC: Duke University Press.
- Harris, Jonathan. 2001. *The New Art History: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Hickey-Moody, Anna. 2023. *Faith-Stories: Sustaining Meaning and Community in Troubling Times*. Manchester: Manchester University Press.
- Hoel, Aud Sissel. 2018. "Operative Images: Inroads to a New Paradigm of Media Theory". Teoksessa *Image – Action – Space: Situating the Screen in Visual Practice*, toim. Liusa Feiersinger, Kathrin Friedrich ja Moritz Queisner, 11–28. Berlin: De Gruyter.
- Huuki, Tuija. 2019. "Collaging the Virtual: Gender Materialisations in the Artwork of Pre-teen Children". *Childhood* 26 (4): 430–47.
- Ingold, Tim. 2013. *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*. London: Routledge.
- Irigaray, Luce. 1985 [1977]. *This Sex Which is Not One*. Engl. Catherine Porter ja Carolyn Burke. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Irni, Sari, Mianna Meskus ja Venla Oikkonen, toim. 2014. *Muokattu elämä: Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Jakonen, Mikko, Paul Jonker-Hoffrén, Katve-Kaisa Kontturi ja Milla Tiainen 2021. "Taidetyön yhteismuotoutuva todellisuus – ehdotus monitieteiseksi lähestymistavaksi". *Kulttuurintutkimus* 38 (2–3): 96–112.
- Jones, Andrew Meirion ja Andrew Cochrane. 2018. *The Archaeology of Art: Materials, Practices, Affects*. London: Routledge.
- Järviö, Päivi. 2011. *Laulajan spezzatura: fenomenologinen tutkimus italialaisen varhaisbarokin musiikin laulaen puhumisesta*. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Khodyreva, Anastasia, Milla Tiainen, Taru Leppänen ja Katve-Kaisa Kontturi. 2022. "Attuning to Attunements; Towards New Materialist Politics of Attunement". Teoksessa *Radical Sympathy*, toim. Brandon LaBelle, 23–48. Berlin: Errant Bodies Press.
- Kirby, Vicki. 1997. *Telling Flesh: The Substance of the Flesh*. London: Routledge.
- Kirkkopelto, Esa. 2017. "Species-Beings, Human Animals and New Neighbours: Non-human and Inhuman in Contemporary Performance". *Performance Research* 22 (2): 87–96.
- Knowles, Ric. 2013. "Editorial Comment: Interspecies Performance". *Theatre Journal* 65: 316–20.
- Kokkonen, Tuija ja Alan Read. 2014. "Chronopolitics with Dogs and Trees in Stanford". *Performance Research: A Journal of the Performing Arts* 19 (3): 56–57.

Kontturi, Katve-Kaisa. 2009. "Eye, Agency and Bodily Becomings: Processing Breast Cancer in and Through Images". Teoksessa *The Future of Flesh: A Cultural Survey of the Body*, toim. Zoe Detsi-Diamanti, Katerina Kitsi-Mitakou ja Effie Yiannopoulou, 115–31. London: Palgrave Macmillan.

Kontturi, Katve-Kaisa. 2013. "Double Navel as Particle-Sign: Towards the A-signifying Work of Painting". Teoksessa *Carnal Knowledge: Towards A 'New Materialism' Through the Arts*, toim. Estelle Barrett ja Barbara Bolt, 17–27. London: I.B. Tauris.

Kontturi, Katve-Kaisa. 2018. *Ways of Following: Art, Materiality, Collaboration*. London: Open Humanities Press. Tark. 14.1.2019. <http://www.openhumanitiespress.org/books/titles/ways-of-following/>

Kontturi, Katve-Kaisa ja Kim Donaldson. 2018. "Feminist Colour-IN - Feministinen värittäminen". Teoksessa *Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille*, toim. Anu Laukkanen, Sari Miettinen, Aino-Maija Elonheimo, Hanna Ojala ja Tuija Saresma, 240–250. Tampere: Vastapaino.

Kontturi, Katve-Kaisa ja Kim Donaldson. 2019. "Feminist Colour-IN: An Aesthetic Activism of Connection and Collectivity". *MAI: Journal of Feminist Visual Culture. New Materialist Practice* (3). Tark. 1.12.2019. maifeminism.com/feminist-colour-in-an-aesthetic-activism-of-connection-and-collectivity/

Kontturi, Katve-Kaisa ja Milla Tiainen. 2004. "Taiteentutkimus ja materiaalisuuden haaste: feministisiä suunnanavauksia". *Kulttuurintutkimus* 21 (3): 17–27.

Kontturi, Katve-Kaisa ja Milla Tiainen. 2009. "Feminism, Art, Deleuze, and Darwin: An Interview with Elizabeth Grosz". *NORA – Nordic Journal of Women's Studies* 15 (4): 246–56.

Kontturi, Katve-Kaisa ja Milla Tiainen. 2024. "New Materialisms and the (Studies of) Arts: A Mapping of Co-Emergence". Teoksessa *Methods and Genealogies of New Materialisms*, toim. Felicity Colman ja Iris van der Tuin, 241–266.. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Koskinen, Taava. 2007. *Kirjoituksia neroudesta. Myytit, kultit, persoonat*. Helsinki: SKS.

Kristeva, Julia. 1982. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press.

Kristeva, Julia. 1984. *Revolution in Poetic Language*. New York: Columbia University Press.

Kurikka, Kaisa. 2013. "In the Name of the Author: Towards a Materialist Understanding of Literary Authorship". Teoksessa *Carnal Knowledge: Towards a New Materialism Through the Arts*, toim. Estelle Barrett ja Barbara Bolt, 115–26. London: I.B. Tauris.

Lange-Berndt, Petra, toim. 2015. *Materiality: Documents in Contemporary Art*. London: Whitechapel Art Gallery ja Cambridge, MA: MIT Press.

Le Guin, Elisabeth. 2006. *Boccherini's Body: An Essay in Carnal Musicology*. Berkeley: University of California Press.

Leppänen, Taru. 2000. *Viulisti, musiikki ja identiteetti. Sibelius-viulukilpailu suomalaisessa mediassa* 1995. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.

Leppänen, Taru. 2011. "Vauvoja ja aikuisia musiikkileikkikoulussa: Materiaaliset feminismit musiikin käsitettä muuttamassa". *Naistutkimus* 24 (4): 19–28.

Leppänen, Taru. 2017. "Unfolding Non-Audist Methodologies in Music Research: Signing Hip Hop Artist Signmark and Becoming Deaf with Music". Teoksessa *Musical Encounters with Deleuze and Guattari*, toim. Pirkko Moisala, Taru Leppänen, Milla Tiainen ja Hanna Väättäin, 33–50. New York: Bloomsbury Academic.

Leppänen, Taru. 2018. "Always More Than Two: Vibrations, the Foetus, and the Pregnant Person in Childbirth Singing Practices". *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 26 (2): 99–111.

Leppänen, Taru ja Milla Tiainen. 2016. "Feministisiä uusmaterialismeja paikantamassa. Materiaalin toimijuus etnografisessa taiteen- ja kulttuurintutkimuksessa". *Sukupuolentutkimus - Genusforskning* 29 (3): 27–44.

Leppänen, Taru, Milla Tiainen ja Demian Seesjärvi. 2018. "Trans-Becomings in Western 'Classical' Singing: An Intra-Active Approach". *Ruukku: Taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu / Studies in Artistic Research* 9. <https://www.researchcatalogue.net/view/372940/372941>

Magnat, Virginie. 2019. *The Performative Power of Vocality*. New York: Routledge.

MacDonald, Fiona. 2018. "Ant-ic Intra-Actions". *Ruukku Studies in Artistic Research* 9. Tark 15.1.2019. <https://doi.org/10.22501/ruu.371152>

Manning, Erin. 2009. *Relationscapes: Movement, Art, Philosophy*. Cambridge, MA: MIT Press.

Manning, Erin. 2016. *The Minor Gesture*. Durham, NC: Duke University Press.

Manning, Erin ja Brian Massumi. 2014. *Thought in the Act: Passages in the Ecology of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Massumi, Brian. 2002. *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*. Durham, NC: Duke University Press.

Maultsby, Portia ja Mellonee Burnim, toim. 2023. *Issues in African American Music: Power, Gender, Race, Representation*. New York: Routledge.

McClary, Susan. 1991. *Feminine Endings: Music, Gender, and Sexuality*. Minnesota: University of Minnesota Press.

Meskimmon, Marsha. 2003. *Women Making Art: History, Subjectivity, Aesthetics*. London: Routledge.

Meskimmon, Marsha ja Phil Sawdon. 2016. *Drawing Difference: Connections Between Drawing and Gender*. London: I.B. Tauris.

Moisala, Pirkko. 2017. "'A People to Come' in Himalayan Village Music - A Deleuzian-Guattarian Study of Musical Performance". Teoksessa *Musical Encounters with Deleuze and Guattari*, toim. Pirkko Moisala, Taru Leppänen, Milla Tiainen ja Hanna Väättäin, 129–146. New York: Bloomsbury Academic.

Moisala, Pirkko, Taru Leppänen, Milla Tiainen ja Hanna Väätäinen. 2014. "Noticing Musical Becomings: Deleuzian and Guattarian Approaches to Ethnographic Studies of Musicking". *Current Musicology* 98: 71–93.

Nauha, Tero. 2016. "Schizoproduction: Artistic Research and Performance in the Context of Immanent Capitalism". *Acta Scenica* 45. Helsinki: University of the Arts. Tark. 3.4.2019. <http://hdl.handle.net/10138/159817>

Neumark, Norie. 2016. "Mapping Sound Art: Affect, Place, Memory". Teoksessa *The Routledge Companion to Sounding Art*, toim. Marcel Cobussen, Vincent Meelberg ja Barry Truax, 383–92. London: Routledge.

Neumark, Norie. 2017. *Voicetracks: Attuning to Voice in Media and the Arts*. Cambridge, MA: MIT Press.

Nochlin, Linda. 1971. "Why Have There Been No Great Women Artists?". *ARTnews* 69 (9): 22–39.

O’Sullivan, Simon. 2006. *Art Encounters Deleuze and Guattari: Thought Beyond Representation*. Basingstoke, UK: Palgrave MacMillan.

Parikka, Jussi. 2010. "Ethologies of Software Art: What Can a Digital Body of Code Do?". Teoksessa *Deleuze and Contemporary Art*, toim. Simon O’Sullivan ja Stephen Zepke, 116–32. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Parikka, Jussi. 2015. *A Geology of Media*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

Pollock, Griselda. 1988. *Vision and Difference: Feminism, Femininity and the Histories of Art*. London: Routledge.

Railton, Diane ja Paul Watson. 2011. *Music Video and the Politics of Representation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Rancière, Jacques. 2006. *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. London: Continuum.

Riikonen, Taina. 2003. "Shaken or Stirred: Virtual Reverberation Spaces and Transformative Gender Identities in Kaija Saariaho’s *NoaNoa* (1992) for Flute and Electronics". *Organised Sound* 1 (1): 109–15.

Riikonen, Taina. 2005. *Jälkiä itsessä: narratiivisia huilisti-identiteettejä Kaija Saariahon säveltämässä musiikissa*. Turku: Turun yliopisto.

Riikonen, Taina, Milla Tiainen ja Marjaana Virtanen (2005), *Musiikin ja teatterin teki-joita*. Helsinki: Suomen Musiikkiteollinen Seura.

Rink, John, toim. 2002. *Musical Performance: A Guide to Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thompson, Marie. 2017. "Experimental Music and the Question of What a Body Can Do?". Teoksessa *Musical Encounters with Deleuze and Guattari*, toim. Pirkko Moisala, Taru Leppänen, Milla Tiainen ja Hanna Väätäinen, 149–167. New York: Bloomsbury Academic.

Tiainen, Milla. 2005. *Säveltäjän sijainnit: taiteilija, musiikki ja historiallinen kesto Paavo Heinisen ja Einojuhani Rautavaaran teksteissä*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

Tiainen, Milla. 2007. "Corporeal Voices, Sexual Differentiations: New Materialist Perspectives on Music, Singing, and Subjectivity". Teoksessa *Sonic Interventions*. toim. Sylvia Mieszkowski, Joy Smith ja Marijke de Valck, 147–68. Amsterdam: Rodopi.

Tiainen, Milla. 2012. *Becoming-Singer: Cartographies of Singing, Music-Making and Opera*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Tiainen, Milla. 2017. "Sonic Technoecology: Voice and Non-Anthropocentric Survival in The Algae Opera". *Australian Feminist Studies* 32 (94): 359–76.

Tiainen, Milla. 2019. "Ihmisiä äänen kolme ekologiaa: Guattari, Leväooppera ja enemmän-kuin-inhimillinen". Teoksessa *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella*, toim. Juha Torvinen ja Susanna Välimäki, 341–363. Turku: Utukirjat.

Tiainen, Milla, Katve-Kaisa Kontturi ja Ilona Hongisto. 2015a. "Framing, Following, Middling: Towards Methodologies of Relational Materialities". *Cultural Studies Review* 21 (2): 14–46. Tark. 14.1.2019. <https://doi.org/10.5130/csr.v21i2.4407>

Tiainen, Milla, Katve-Kaisa Kontturi ja Ilona Hongisto. 2015b. "Preface: Movement, Aesthetics, Ontology: Generating New Materialisms in Arts and Humanities". *Cultural Studies Review* 21 (2): 3–13. Tark. 14.1.2019. <https://doi.org/10.5130/csr.v21i2.4737>

Torvinen, Juha. 2012. "Johdatus ekomusikologiaan: musiikintutkimuksen vastuu ympäristökriisien aikakaudella". Teoksessa *Etnomusikologian vuosikirja 24*, toim. Tarja Rautiainen-Keskustalo ja Maija Kontukoski, 8–34. Helsinki: SES.

Torvinen, Juha ja Susanna Välimäki, toim. 2019. *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella*. Turku: Utukirjat.

Türkmen, Murat. 2023. "The Enabling Materialities of the Charcoal Suit: A Study of the Politicizing Capacities of Hanna Saarikoski's Performance C". *Nordic Theatre Studies* 35 (2): 23–43.

Virtanen, Marjaana. 2007. *Musical Works in the Making: Verbal and Gestural Negotiation in Rehearsals and Performances of Einojuhani Rautavaara's Piano Concerti*. Turku: Turun yliopisto.

Zagala, Stephen. 2002. "Aesthetics: A Place I've Never Seen". Teoksessa *A Shock to Thought: Expression After Deleuze and Guattari*, toim. Brian Massumi, 20–43. London: Routledge.